چۆنیەتی حەج کردن

بەپێی قورئان و سوننەت

نوسینی

أحمد ملا فائق سعيد

١٤٣٣ کۆچی

چاپی یەکەم

وأتموا الحج والعمرة لله

چۆنیەتی حەج کردن

بەپێی قورئان و سوننەت

چۆنیەتی حەج کردن

بەپێی قورئان وسوننەت

نوسینی

أحمد ملا فائق سعید

چاپی یەکەم

١٤٣٣ کۆچی

ناوی کتێب: چۆنێتی حەج کردن بەپێی قورئان و سوننەت

نوسینی: أحمد ملا فائق سعید

شوێنی چاپ:

ژمارەی سپاردن: ١١٩٧ ساڵی ٢٠١٢

لاپەڕە: ٩٠ لاپەڕە ١٢ X ١٧ سم.

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

الحمد لله والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

حەج پێنجەم ڕوکنی ئیسلامە و هۆکاری پاك بوونەوەی ئادەمیزادە لـە هەموو هەڵەکانی ڕابردووی، وە بە کۆبوونەوەی سەرتاسەری جیهانی ئیسلامی ناودەبرێت، (عبادة)و پەرستنێکی ساڵانەیە بە جەستەو ماڵ ئەنجام دەدرێت، زیندوو کردنەوەی کاری پێغەمبەرانە عليهم الصلاة والسلام، سەلماندنی بەندایەتی و بچوکی یە، فڕێدانی بەرگی تاوان و خۆ بەگەورە زانین و لـوت بەرزییە، تازەکردنەوەی پەیمانی خوایە.

بە ئەنجام دانی حەج بەشێوەی خۆی، زۆرێك لـە نهێنی پەروەردە دەروونییەکان و حیکمەت لـە یاساکانی پەروەردگار تێدەگەیت.

بۆ ئەم مەبەستە پێویستی یەکی زۆر گرنگە ئەو حەجە لـەشوێنی خۆی دا بەشێوەی خۆی بە بەڵگە قورئانی و فەرموودە (صحيح)ەکان

ئاشنا بین، تاوەکو وەکو داواکاری یەکی شەرعی دروست ئەنجامی بدەین.

ئەم نوسراوە هەوڵێکە بەو شێوازە خراوەتە بەردەستی حاجییان بە هیوای سودمەندی و بەدیهێنانی حەجێکی وەرگیراو و کارو هوڵێکی پاداشت دراوو لێخۆش بوونی تاوانەکان و قبوڵ بوونی نزاو پاڕانەوەکانیان بە ویستی پەروەردگاری هەموان.

(حَجٌ مَبْرُر وَسَعيٌ مَشْكُور وَذَنْبٌ مَغْفُور)

✍

أحمد ملا فائق

٥ / ٥ / ٢٠١٢ م

پلەو پایەی حەج

١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَ رَسُوُلَ الله ﷺ قَال: «... الْحَجُ الْمَبْرُورْ لَيْسَ لَهُ جَزَاءً إلاَ الجَنَةْ». البخاري (١٧٧٣)، ومسلم (١٣٤٩).

واتە: حەجێکی وەرگیراو هیچ شتێك شایستەی پاداشتی نیە بێجگە لە بەهەشت.

٢. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ سُئِلَ رَسُوُلَ الله ﷺ أَيُ العَمَلِ أَفْضَلْ؟ فَقَال: «...حَجٌ مَبْرُوُر». البخاري (٢٦)، ومسلم (٨٣).

واتە: پرسیار کرا لە پێغەمبەری خوا ﷺ چ کارێك پلەوپایەی بەرزە؟ فەرمووی (حەجێکی وەرگیراو).

٣. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَال: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُول: «مَنْ حَجَ لله فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمهُ». البخاري (١٥٢١)، ومسلم (١٣٥٠).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەرکەسێك حەج بکات بە مەرجێك هیچ هەڵەو تاوانێکی تیادا ئەنجام نەدات، گەڕانەوەی لەو حەجە وەکو ئەو ڕۆژە وایە کە لەدایك بووە.

٤. عَنْ إبْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قال: سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يَقُولُ: ((مَا تَرْفَع إبل الْحَاج رَجْلاً وَلا تضعُ يَداً إلا كَتَبَ الله لَهُ بِهَا حَسَنَةَ أَو رَفَعَهُ بهَا دَرَجَةً)). صحيح الترغيب (١١٠٦).

واتە: عبداللە ی کوڕی عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا دەفەرموێت: گوێم لێ بوو پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: حوشتری هەر حاجییەك قاچ هەڵنابڕێت و وە دەست دانانێت، خوای پەروەردگار چاکەیەکی بۆ دەنوسێت یا تاوانێکی پێ لادەبات یا پلەیەك بەرزی دەکاتەوە.

٥. عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ، قُلْتُ: ((يَا رَسُولَ الله ﷺ أَلاَ نَغزُو وَنُجَاهِدُ مَعَكُمْ؟ فَقَالَ: لَكنْ أَحْسَنَ الْجِهادُ وأَجْمَلهُ: الحَجُ مَبْرورُ)). البخاري (١٨٦١).

واتە: عائشەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا جیهادو بەشداری شەڕتان لەگەڵ نەکەین؟ فەرمووی: بەڵام باشترین و جوانترین جیهادتان هەیە: حەجێکی وەرگیراو.

٦. عَنْ عَمْرو بنُ العَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَال: قَالَ رسولُ الله ﷺ: ((... أَمَا عَلِمْتُ أَنَ الإِسْلامَ يَهْدِمُ مَاكَانَ قَبْلهُ... وأَنَ الحَجَ يَهْدِمُ مَاكانَ قَبْلهُ)). البخاري (١٢١).

واتە: ئەی نازانیت ئیسلام بوونت پێشوی خۆی دەسڕێتەوە و حەجیش پێشی خۆی دەسڕێتەوە.

٧. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَال: قَال رَسُولَ الله ﷺ: «مَنْ خَرَجَ حَاجاً فَمَاتَ كَتَبَ لهُ أجْر الحاج إلى يَوْم القِيامَة». صحيح الترغيب (١١١٤).

واتە: هەرکەسێك بڕوات بۆ حەج و بمرێت لە ڕێگا، پاداشتی حەجی بۆ دەنوسرێت تاوەکو ڕۆژی دوایی، واتە وەکو ئەوە وایە هەر لە حەج دا بێت تا ڕۆژی زیندووبونەوەی.

٨. عَنْ إبْنُ عَبَاس ﵄ قَال: قَال رَسُول الله ﷺ: «مَنْ أَرادَ الحَجَ فَالَيَتَعَجَلْ فَإنَهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَريضَ وتَضلُّ الضَالة وتعرُضُ الحَاجَة». صحيح سنن إبن ماجة (٢٣٣١).

واتە: ئەوەی دەیەوێت بچێت بۆ حەج با پەلە بکات ڕەنگە نەخۆشی بێتە ڕێی و یا وون بوونی ماڵەکەی یا پێویستیەکانی ژیان بێتە ڕێی و نەتوانێت حەجەکە ئەنجام بدات.

وە زیاد لەمانە ئەو پلەو پایانە دەگرێتەوە کە لە پلەو پایەی (عومرە) دا باسمان کردووە: سڕینەوەی لە تاوانەکانی وەك پاککردنەوەی زێڕو زیو، وە نوێنەرن بۆلای خودا، وە جیهادی هەموو لاوازێکە... .

ناوی ڕۆژەکانی حەج

١. ڕۆژی یەکەم (٨ ذو الحجة) یوم التروية: واتە ڕۆژی تێرئاوکردن، مەبەستیان لە ئاودانی ئاژەڵەکانیان بەتایبەت حوشتر بوە بۆ ئەوەی ئاوێکی زۆر بخوات تا بتوانێت ڕێگای عەرەفەو موزدەلیفە ببڕێت لەبەر بێ ئاوی ئەو ناوچانە.

٢. ڕۆژی دووەم (٩ ذو الحجة) یوم عرفة: ڕۆژی عەرەفە کە حاجییەکان دەمێننەوە لەسەر شاخی عەرەفە.

٣. ڕۆژی سێیەم (١٠ ذو الحجة) یوم النحر: ڕۆژی قوربانی، کە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە حاجییەکان قوربانی دەکەن.

٤. ڕۆژی چوارەم (١١ ذو الحجة) یوم القَرُ: ڕۆژی مانەوە، مەبەست لە مانەوەی حاجییانە لە مینا دا.

٥. ڕۆژی پێنجەم (١٢ ذو الحجة) یوم النفرُ الأول: ڕۆژی دەرچوونی یەکەم، مەبەست لەوەیە حاجی دەتوانێت (مینا) بەجێ بهێڵێت و بگەڕێتەوە مەککە.

٦. ڕۆژی شەشەم (١٣ ذو الحجة) يوم النفرُ الثاني: ڕۆژی دەرچوونی دووەم، مەبەست لە تەواوبوونی مەراسیمی حەجە کە (مینا) بەجێ دەهێڵن.

کارەکانی حەج

أ. ڕوکنەکانی حەج:

١. نییەتی ئیحرام: واتە نییەتی چوونە ناو حەجەوە، نەك لەبەرکردنی ئیحرام.

٢. وەستان لە عەرەفە.

٣. تەوافی (الإفاضة) لەدوای وەستانی عەرەفەو مانەوەی موزدەلیفە.

٤. سەعی نێوان سەفاو مەروە.

بەبێ ئەنجام دانی ئەمانە حەجەکە هەڵدەوەشێتەوە.

ب. مەرجەکانی حەج:

١. لەبەرکردنی جل و بەرگی ئیحرام لە میقاتەوە.

٢. مانەوە لە عەرەفە تاوەکو خۆرئاوابوون.

٣. مانەوەی شەو لە (مزدلفة) بێجگە لە خاوەن ڕوخسەت.
٤. مانەوەی شەو لە (مینا).
٥. تێگرتنی بەردەکانی جەمەرات.
٦. سەرتاشین یاخود کورت کردنەوە.
٧. تەوافی وەداع بۆ کەسێك دەرچێت لە مەککە.

سوننەتەکانی حەج

١. ڕۆشتن بۆ مینا و مانەوەی شەو (٨ ذو الحجة).
٢. مانەوەی چوارەم ڕۆژی جەژنی قوربان لە مینا.
٣. خۆشۆردن پێش ئیحرام پۆشین.
٤. (تلبية) بە دەنگی بەرز.
٥. ڕەنگی سپی بۆ ئیحرام.

وە پاشماوەو چۆنێتی کارەکانی تری ناو هەموو بەشەکانی مەراسیمی حەج.

جۆرەکانی حەج

١. التمتع :

ئەو حەجەیە کە عومرەو حەج لە مانگەکانی حەج دا ئەنجام دەدەن، وە لە میقات دا دەڵێن (لبيك اللهم بعمرة) یان (بالعمرة مع الحج متمتعاً) پاشان دەچنە مەککەو کارەکانی عومرە ئەنجام دەدەن، دوای ئەوە ئیحرام لەخۆیان دەکەنەوە تا ڕۆژی حەج کردن، پاشان ئیحرام لەبەر دەکەنەوە بۆ حەج، وە لە کۆتایی دا واجبە لەسەری سەربڕینی ئاژەڵ.

٢. القِران :

ئەو حەجەیە کە حەج و عومرە بەیەکەوە گرێ دەدات وە لە میقاتەوە دەڵێت (لبيك اللهم بحج و عمرة)، لەپاش عومرە کردنەکەی ئیحرام لانابات و پێوەی دەمێنێتەوە تاوەکو حەجەکەی کۆتایی دێت، وە ئەمیش واجبە لەسەری سەربڕینی ئاژەڵ.

٣. الإفراد :

حەجی تەنیا لە میقات دا دەڵێت (لبيك اللهم بحج)، ئیحرام دەپۆشێت تاوەکو کۆتا کارەکانی حەج، بەڵام واجب نییە لەسەری سەربڕینی ئاژەڵ.

باشترین جۆرەکانی حەج

باشترین جۆرەکانی حەج حەجی (التمتع) ە بۆ کەسێك بە یەك سەفەر عومرەو حەج ئەنجام بدات و ئاژەڵی لەگەڵ خۆی نەبردبێت بۆ سەربڕین لە میقاتەوە، بەم بەڵگانەی خوارەوە:

١. عَنْ عَائِشَةَ ﵂ : «خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلاَ نُرَى إِلَّا أَنَّهُ الحَجُّ، فَلَمَّا قَدِمْنَا تَطَوَّفْنَا بِالْبَيْتِ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَكُنْ سَاقَ الهَدْيَ أَنْ يَحِلَّ، فَحَلَّ مَنْ لَمْ يَكُنْ سَاقَ الهَدْيَ، وَنِسَاؤُهُ لَمْ يَسُقْنَ فَأَحْلَلْنَ». البخاري (١٥٦١)، ومسلم (١٢١١).

واتە: عائیشەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بوین ﷺ هەموومان خۆمان ئامادەکردبوو بۆ حەج کردن، کاتێك گەیشتینە مەککەو تەوافمان کرد، پێغەمبەر ﷺ فەرمانی

دا ئەوەی ئاژەڵی لەگەڵ خۆی نەهێناوە بۆ سەربڕین لە میقاتەوە با ئیحرامەكەی لەخۆی بكاتەوە (پاش ئەنجام دانی كارەكانی عومرە)، ئەوەی ئاژەڵی نەهێنابوو ئیحرامەكەیان لەخۆ كردەوە، وە خێزانەكانی پێغەمبەریش ﷺ نەیان هێنابوو ئیحرامەكەیان شكاند.

لەم سەفەرەدا پێغەمبەری خوا ﷺ و چەند كەسێكی كەم ئاژەڵیان لەگەڵ خۆیان هێنابوو بۆ سەربڕین وەكو: (أبوبكر، عمر، طلحة، زبير) رضي الله عنهم «وكانَ الهَدي مَعَ رَسُول الله صَلَى الله عَلَيْهِ وَسَلَمْ وَأبُوبَكر وَعُمَر» البخاري (١٥٦١).، «فَكَانَ طَلْحَة بن عُبَيْدَالله فيمَنْ سَاقَ الهَدي فَلَمْ يَحل» مسلم (١٢٣٩).، «وَكَانَ مَعَ الزُبَيْر هَدي فَلَمْ يحلل» مسلم (١٢٣٦).،ئەمان بە ئیحرامەوە مانەوە تا حەجەكەیان تەواو كرد.

٢. عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها ، قَال رَسُول الله ﷺ: «...وَلَوْ أَني اسْتَقْبَلت منْ أَمْري مَا اسْتَدْبَرْت، مَا سَقَت الهَدي مَعي حَتَى اشْتَرَيْه، ثُمَ أحل كَما حَلوا». مسلم (٢٩٢٣).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: گەر ئەم كارەم پێش بین بوایە پشتم لێ هەڵنەدەكرد ئاژەڵم لەگەڵ خۆم نەدەهێنا، لێرە دەمكرد وئیحرامم لەخۆم دەكردەوە وەكو ئەوان.

وە هۆکاری پێ داگری پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر ئەم کارە (حج التمتع) دەگێڕێتەوە بۆ ئەوەی عبداللە ی کوڕی عباس دەفەرموێت: «کانوا یرون أن العَمْرَة في أشْهَر الحَجِ مِنْ أفجر الفجور في الأَرْض... ». البخاري (١٥٦٤).

واتە: لەپێش ئیسلام دا خەڵکی وا گومانیان دەبرد کە عومرە کردن لە مانگەکانی حەج دا گەورەترین تاوانە لەسەر زەوی، پێغەمبەری خواش ﷺ ویستی ئەم بۆچونەی موشریکەکان هەڵ بوەشێنێتەوە، بۆیە بڕیاری دا بە کردنی عومرە لەگەڵ حەج دا.

ڕۆژانی حەج

ئەو ڕۆژانەی کارەکانی حەجیان تیا ئەنجام دەدرێت شەش ڕۆژە بەم شێوانەی خوارەوە:

١. ڕۆژی (٨ ذو الحجة):

دەبێت حاجی لەو شوێنەی نیشتەجێ یە بەیانی (٨ ذو الحجة) کاتی چێشتەنگاو خۆی بشوات و پێویستییەکانی نینۆك و موو لێکردنەوە ئەنجام بدات، پاشان ئیحرام بپۆشێت.

هەروەك لـە باسی عومرەکەدا باسمان کردووە نابێت ئیحرام پۆش هیچ بەرگێکی ناوەوە و دەرەوە بەخۆیەوە بهێڵێت بێجگە لـە دووبەرگی ئیحرام.

پیاوان دەبێت سەریان ڕووت بێت وە گۆرەوی و دەسکێش بەکارنەهێنن لـەگەڵ دوورکەوتنەوە لـە بۆنی خۆش و نزیك بوونەوەیان لـە خێزان دا.

ئافرەتان بۆیان هەیە بەهەر بەرگ و ڕەنگێك بێت بەکاری بێنن بێجگە لـە دەمووچاو هەڵپێچاندن و دەسکێش نەبێت.

ئەو ئافرەتانەی لـە وادەی سوڕی مانگانەدان دەبێت هەموو کارەکانی حەج ئەنجام بدەن بێجگە لـە تەوافی کەعبەو سەعی نێوان سەفاو مەروە، پێویستە لـەم ڕۆژەدا خۆیان بشۆن و ئیحرام بپۆشن و بچنە ناو کارەکانی حەجەوە وەکو پیاوان هەموو کارێك ئەنجام بدەن.

پاش پۆشینی بەرگی ئیحرام دەتوانن سوننەتی چێشتەنگاو بکەن یاخود سوننەتی دەستنوێژ.

دوای ئەمانە هەرلـە شوێنەكەی خۆی دا ڕوو بكاتە قیبلـەو تەلـبیەی حەج بكات (لبيك اللهم بالحج) خوای پەروەردگار ئامادەم حەج بۆ تۆ بكەم.

● وە دەتوانێت بە مەرج بیگرێت لـە كاتی مەترسی نەتوانینی تەواوكردنی حەجەكە وەك لـە عومرەدا باسمان كردووە.

● لێرەوە واجبە حاجی دەست بكات بە ووتنی تەلـبیە (لبيك اللهم لبيك، لبيك لاشريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لاشريك لك).

وە لـە چێشتەنگاو دا بەرەو (مینا) بكەوێتە ڕێ و نوێژی نیوەڕۆ و عەسر و مەغریب و عیشا و بەیانی بە (قصر) كورت كردنەوە لـە مزگەوتی (خیف) ئەنجامی بدات بەبێ (جمع) كۆكردنەوەیان.

ئەم مانەوەو نوێژەی ڕۆژی (٨ ذو الحجة) و شەو مانەوەی سوننەتەو حەجەكەی پێ كامل دەبێت، وەشوێن كەوتەی پێغەمبەر ﷺ دەبێت، بێگومان بەبێ حیكمەت و سودمەندی حەج نەیكردووە:

١. عَنْ عَائِشَةَ ﵂ ، قَال النبي ﷺ لها لَمَا حَاضَتْ: ((...فَافْعَلِي مَا يَفْعَلُ الحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي)). البخاري (٢٩٤)، ومسلم (١٢١١).

واتە: کاتێك عائیشەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ کەوتە سوڕی مانگانەوە پێی فەرموو ئەوەی حاجی دەیکات بیکە بێجگە لە تەوافی کەعبە نەبێت.

٢. عَنْ جَابر رضي الله عنه: «...فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ تَوَجَّهُوا إِلَى مِنًى، فَأَهَلُّوا بِالْحَجِّ، وَرَكِبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَصَلَّى بِهَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ، ثُمَّ مَكَثَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ». مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر کوڕی عبدالله رضي الله عنه فەرمووی: کاتێك ڕۆژی تەرویە (٨ ذو الحجة) هات بەرەو مینا بەڕێ کەوتین و تەلبیەی حەجمان کردوونوێژی نیوەڕۆ و عەسر و مەغریب و عیشا و بەیانیمان کرد لە مینا وە لەدوای نوێژی بەیانی ماوەیەك مایەوە تا خۆر هەڵهات، پاشان بەرەو عەرەفە کەوتە ڕێ.

٣. عَنْ عَبْدَاللهِ بنُ عُمَر رضي الله عنهما قَال: «...صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنًى رَكْعَتَيْن». البخاري (١٦٥٥).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژەکانی لە مینا بە دوو ڕکاتی کرد، واتە بە کورت کردنەوە بەبێ کۆکردنەوەیان.

بەڵام بە داخەوە حاجییان هەر لە وادەی چوون بۆ مینایانەوە بەرەو عەرەفە دەکەونە ڕێ و ڕۆژو شەوی (٨ ذو الحجة) بەبێ هیچ سودێکی دینی لە عەرەفە دەمێننەوەو پاداشت و سوننەتێکی گەورەیان لەدەست دەردەچێت و بگرە دەی مرێنن.

٢. ڕۆژی عەرەفە (٩ ذو الحجة):

حاجییان دوای خۆر هەڵهاتن لە مینا بە تەلبیەوە (لبيك اللهم لبيك...) بەرەو شاخی عەرەفات دەکەونە ڕێ.

- سوننەت وایە هەتا بانگی نیوەڕۆ لە مزگەوتی (نەمرە) بمێننەوە ئەو بەشەی کە ناکەوێتە سنوری عەرەفاتەوە بمێننەوە گەر گونجا.
- پاش چوونە ناو کاتی نیوەڕۆ بچێتە ناو ئەو بەشەی مزگەوتی (نەمرە) کە چووەتە ناو سنووری عەرەفاتە.
- سوننەتە لە مزگەوتی (نەمرە) ئیمام ووتارێك بدات و پاشان بانگ بدرێت و قامەت بکرێت و نوێژی نیوەڕۆ بە دوو ڕکاتی بکرێت و پاشان قامەت بکرێت نوێژی عەسر بە دوو رکاتی بکرێت و پێش بخرێت.

وە حاجییان سوننەتە بەشداری ئەم ووتارو نوێژە جەماعەتە بکەن.

• پاشان ئەگەر توانیان سوننەتە بچنە بەردەم کێوی عەرەفات ئەو شوێنەی پێی دەڵێن (جبل الرحمة) بووەستن و ڕووەو قیبلە بە زیکرو پاڕانەوە سەرقاڵ بن تاوەکو بانگی مەغریب.

قَالَ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ: «كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَفَاتٍ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ يَدْعُو، فَمَالَتْ بِهِ نَاقَتُهُ، فَسَقَطَ خِطَامُهَا فَتَنَاوَلَ الْخِطَامَ بِإِحْدَى يَدَيْهِ، وَهُوَ رَافِعٌ يَدَهُ الْأُخْرَى». صحيح النسائي (٣٠١١).

واتە: ئوسامەی کوڕی زەید دەڵێت: من لەپشت پێغەمبەری خواوە بووم ﷺ بەسەر حوشترەکەیەوە دووعای دەکرد تا ڕەشمەی حوشترەکەی لەدەست کەوت و بە دەستێکی دەیگرت و دەستەکەی تری هەڵبڕیبوو دووعای دەکرد.

باشترین زیکری ئەو ڕۆژە ئەوەیە کە پێغەمبەری ئیسلام ﷺ و هەموو پێغەمبەران علیهم السلام لە عەرەفەدا کردوویانە : «لا إِلَهَ إِلا اللهُ وَحْدَهُ لاشَرِيكَ لَه، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِ شَيْءٍ قَدِيرْ». الترمذي (٣٥٨٥)، الصحيحة (١٥٠٣).

وە هەتا بگونجێت و شوێن ببێت لە شاخی عەرەفە نزیک بەرەوەو کەم تەرخەم مەبە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ ناردی بەدوای دوو

حاجی کە دوور دانیشتبوون لە عەرەفەو پێی فەرموون: «فَإِنَّكُمْ عَلَى إِرْثٍ مِنْ إِرْثِ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ». صحيح ابي داود (١٦٨٨)، إبن ماجة (٢٤٣٨).

واتە: بووەستن لەسەر عەرەفە لەسەر پاشماوەیەك لە پاشماوەكانی باوكتان إبراهیم علیه السلام.

وە نابێت ڕۆژی عەرەفە حاجی بەڕۆژوو بێت، عَنْ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «أَنَّ النَّاسَ شَكُّوا فِي صِيَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَرَفَةَ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ بِحِلاَبٍ وَهُوَ وَاقِفٌ فِي الْمَوْقِفِ فَشَرِبَ مِنْهُ». البخاري (١٩٨٩)، ومسلم (١١٢٤).

واتە: مەیمونەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێت: خەڵكی بەگومان بوون لە بەڕۆژوو بوونی پێغەمبەر ﷺ تا قاپێك شیرم بۆ ناردوو خواردیەوە لە عەرەفات دا.

بەڵكو پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگری كردووە لە بەڕۆژوو بوونی و دەفەرموێت: «إِنَّ يَوْمَ عَرَفَةَ وَيَوْمَ النَّحْرِ وَأَيَّامَ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ، وَهِيَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ». صحيح النسائي (٣٠٠٤).

واتە: ڕۆژی عەرەفە و یەكەم ڕۆژی جەژنی قوربان و ڕۆژەكانی دوایی جەژنی موسوڵمانانەو ڕۆژی خواردن و خواردنەوەیە.

عَنْ جَابْر ﵁ «حَتَّى إِذَا زَاغَتِ الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقَصْوَاءِ، فَرُحِلَتْ لَهُ، فَأَتَى بَطْنَ الْوَادِي، فَخطَبَ النَّاسَ... ثُمَّ أَذَّنَ، ثُمَّ أَقَامَ فَصلَّى الظُّهْرَ، ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ، وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا، ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ، فَجعَلَ بَطْنَ نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءِ إِلَى الصَّخَرَاتِ، وَجَعَلَ حَبْلَ الْمُشَاةِ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَذَهَبَتِ الصُّفْرَةُ قَلِيلًا، حَتَّى غَابَ الْقُرْصُ وقال: وَقَفْتُ هَاهُنَا، وَعَرَفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ». مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر ﵁ دەفەرموێت: کاتێك ڕۆژ هەڵهات پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا بە (قەسوا) حوشترەکەی سوار بوو ڕێکەوتن بەرەو عەرەفە تا گەیشتە (نەمرە)، پاشان ووتارێکی بۆ دان و دوای ئەوە فەرمانی دا بە بیلال بانگی داو قامەتی کردو نوێژی نیوەڕۆی کردو قامەتی کردو نوێژی عەسری کرد (بە دوو رکاتی)، لەنێوانیان دا هیچ نوێژێکی نەکرد، پاشان بەڕێ کەوت و تا گەیشتە بەردەم بەردەکانی شاخی عەرەفە و ڕووی کردە قیبلەو بەردەوام ڕاوەستا هەتا ڕۆژ ئاوا بوو، زەردی خۆر نەماو بازنەی خۆر وون بوو وە فەرمووی: «لێرەدا

وەستام هەموو عەرەفە شوێنی وەستانە»، بەردەوام دەستی هەڵبڕی بوو دووعای دەکرد.

بەرێزی ڕۆژی عەرەفە

١. عَنْ أَنَس بنُ مَالِك عَنْ الْنَبْي ﷺ قَال: «مَعْشَرَ الْنَاسْ أَتَاني جبْرائِيْل عَلَيْهِ الْسَلام آنِفاً فَأَقْرأَنِي مِنْ رَبِي الْسَلام وَقَالَ إنَ الله عَزَ وَجَلْ غَفَرَ لأَهْل عَرَفَات وَأَهْل المَشْعَر وَضَمن عَنْهُمْ التَبعَات فَقَامَ عُمَر بنُ الخَطَابْ رَضِيَ الله عَنْهُ فَقَالَ يَارَسُولَ الله هَذا لَنَا خاصَة قَال هَذا لَكُمْ وَلِمَنْ أَتَى مِنْ بَعْدِكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيامَة».صحيح الترغيب (١١٥١).

واتە: ئەنەس دەڵێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: کۆمەڵگای خەڵکی، ئێستا جبریل عليه السلام هات بۆ لام و سەلامی خوای خۆمی پێ گەیاندم و ووتی: خوای پەروەردگار خۆش بووە لەوانەی لە عەرەفاتن وە لە (مشعر الحرام)، (مزدلفة) دان و باقی شوێنانی تری مەراسیمی حەج، عومەری کوڕی خەتتاب رضي الله عنه ووتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەمە بۆ ئێمەیە بە تایبەت؟ فەرمووی بۆ ئێوەو ئەوانەی لەدوای ئێوە دێن تا ڕۆژی دوایی.

٢. عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَ رَسُولَ الله ﷺ قَال: «مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتِقَ اللهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ، مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَإِنَّهُ لَيَدْنُو، ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمِ الْمَلَائِكَةَ، فَيَقُولُ: مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ؟»مسلم (١٣٤٨). وفي زيادة «إشهدوا ملائكتي أني قد غفرت لهم».صحيح الترغيب (١١٥٤).

واتە: هیچ ڕۆژێك نییە كە خوای پەروەردگار جل جلاله زۆری بەندەكانی ئازاد بكات لە ئاگر بێجگە لە ڕۆژی عەرەفە نەبێت، لە بەندەكانی نزیك دەبێتەوەو بە بەرز ڕایان دەگرێت لای فریشتەكان و دەفەرموێت «ئەمانە چیان دەوێت؟»، وە پاشان دەفەرموێت «فریشتەكانم ئێوە بەشایەت بن ئەوا من لە تاوانیان خۆش بووم».

٣. عَنْ إِبْنُ عُمَرَ ﵄: «...فَإِنَ الله عَزَ وَجَلْ يَنْزِلُ إِلَى سَمَاءِ الدُنْيَا فَيَقُولُ انْظُروا إِلَى عِبَادي شَعْثا غبْراً اشْهِدوا أَني قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ دُنوبَهُمْ وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ قَطْر السَماء وَرَملِ عَالجٍ».صحيح الترغيب (١١٥٤).

واتە: خوای پەروەردگار دێتە ئاسمانی دونیاو دەفەرموێت «سەیری بەندەكانم بكەن بە تەپوتۆزی ڕێگاو هیلاكی هاتوون بۆ لام، بەشایەت بن ئەوا من لە تاوانیان خۆش بووم گەر بە هەندەی دڵۆپەی ئاسمان بێت یا لمی كۆمەڵكراوی بیابان بێت».

٤. عَن إِبْنُ عَبَاس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَن النَبِي ﷺ قال: ((أَخَذَ الله تَبارَكَ وَتَعالَى المِيثَاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ بـ(نُعْمَان) - يَعْنِي عَرَفَة - فَأَخْرَجَ مِنْ صَلْبِه كُلُ ذُرِيَة ذَرْأها، فَنَثَرْهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَالْذَرِ، ثُمَ كَلَمَهُمْ قبلاً قَال: (أَلَسْتُ بِرَبِكُمْ قَالوا: بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولوا يَوْمَ الْقِيامَةِ إِنَا كُنَا عَنْ هَذا غَافِلينْ. أَوْ تَقُولوا إِنَمَا أَشْرَك آباؤنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَا ذُرِيَة مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتَهْلكَنا بِمَا فَعَلَ المُبْطِلوْن)). الصحيحة (١٦٢٣).

واتە: خوای پەروەردگار وادەوپەیمانی لە نەوەی ئادەم وەرگرت لەسەر شاخی عەرەفەهەموو ئادەمیزادێکی کە دێتە دونیا دروستی کرد لەسەر ئەو شاخە خڕی کردنەوەو خوای پەروەردگار قسەی لەگەڵ کردن ڕووبەڕوو فەرمووی: ئەوە من خوای پەروەردگاری ئێوە نیم؟ وتیان بەڵێ شاهێدی دەدەین (کە تۆ بپەرستین و هاوەڵت بۆ دانەنێین)، فەرمووی: ڕۆژی کۆتایی نەڵێن ئێمە بێ ئاگاین لەم پەیمانە یاخود باوو باپیرمان هاوەڵیان بۆ تۆ داناوە و ئێمەش نەوەی دوای ئەوانین و بەبۆنەی کاری ئەوانەوە سزامان دەدەیت.

ئەمە ڕۆژی (قالوا بلی)یە حاجییان دەڕۆنەوە هەمان شوێن ودووپاتی دەکەنەوە کە ئێمە لەسەر وادەو بەڵێنی خۆمانین کە تۆ بپەرستین و هاوەڵت بۆ دانەنێین.

* پاش ئاوابوونی خۆر لە شاخی عەرەفە، حاجییان بەرەو ناوچەی (المزدلفة) دەکەونە ڕێ.

● بە گەیشتنیان بۆناو سنوری (المزدلفة) دەبێت نوێژی مەغریب و عیشا بکەن بە (جمع التأخير) کۆکردنەوەو دواخستنی مەغریب بۆلای عیشا.

سوننەتە بانگێکی بۆ بدەن وە دوو قامەت بکرێت بۆ هەردوو نوێژەکە، مەغریب سێ ڕکات و عیشا دوو ڕکات، وە هیچ نوێژێکی سوننەت لەنێوانیان دا نیە.

● سوننەتە لە مزگەوتی (المشعر الحرام) ئەم نوێژانە ئەنجام بدەن کە دەکەوێتە ناو (المزدلفة) وە، وە هەر لە نزیکی (المشعر الحرام) مزگەوتەکە شەو بکەنەوە ئەگەر گونجا وە ئەگەرنا لەهەر شوێنێکی تردا بێت لەناو سنوری (المزدلفة) دا بێت ئەوە واجبەکەی ئەنجام داوە.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ عَرَفَٰتٖ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِ﴾ [البقرة: ١٩٨]. واتە:

گەر عەرەفاتتان جێهێشت یادو زیکری خوای پەروەردگار بکەن لەلای (المشعر الحرام)، وە باشترینی یادکردن نوێژی بەیانی (المزدلفة) یە لە مزگەوتی (المشعر الحرام) دا بکرێت، وە (عند) واتە لای مزگەوتەکە.

عَنْ جَابِر رضي الله عنه «فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَذَهَبَتِ الصُّفْرَةُ قَلِيلًا، حَتَّى غَابَ الْقُرْصُ حَتَّى أَتَى الْمُزْدَلِفَةَ، فَصَلَّى بِهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَإِقَامَتَيْنِ، وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا شَيْئًا». مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر رضي الله عنه دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا ﷺ بەردەوام وەستابوو لەسەر عەرەفات هەتا خۆر ئاوابوو زەردی نەماو بازنەی ڕۆژ ون بوو بەتەواوی پاشان ڕێکەوت تاوەکو گەیشتە (المزدلفة) نوێژی مەغریب و عیشای بە بانگێك و دوو قامەت کردو هیچ نوێژی سوننەتی لەنێوانیان دا نەکرد.

● گەر کەسێك دواکەوت لە وەستانی عەرەفات بەڕۆژ ئەوا هەرساتێك لەکۆتا ڕۆژی عەرەفەدا یاخود شەوەکەی ماوەیەك بمێنێتەوە بە نوێژی بەیانی لە (المزدلفة) بگات ئەوا فریای حەج کەوتووەو حەجەکەی قبوڵە.

عَنْ عُرْوَةَ، قَالَ رَسُولَ اللهِ ﷺ: «مَنْ شَهِدَ صَلَاتَنَا هَذِهِ، وَوَقَفَ مَعَنَا حَتَّى نَدْفَعَ وَقَدْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ قَبْلَ ذَلِكَ لَيْلًا، أَوْ نَهَارًا، فَقَدْ أَتَمَّ حَجَّهُ، وَقَضَى تَفَثَهُ». أبوداود (١٩٥٠)، والترمذي (٨٩١)، وإبن ماجة (٣٠٨٦).

عوروەی کوڕی مضرس دواکەوتوو بوو دەڵێت گەیشتمە (المزدلفة) پێغەمبەری خوا ﷺ هەڵدەستا بۆ کردنی نوێژی بەیانی، وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من دواکەوتووم لەسەر عەرەفات ماومەتەوە ئایا حەجم بۆ هەیە؟ فەرمووی ئەوەی ئامادەی نوێژی بەیانیمان لە (المزدلفة) بێت و لەگەڵمان بمێنێتەوە تا دەردەچین بۆ مینا بەڵام پێش ئەوە لە عەرەفە مابێتەوە شەوبێت یا ڕۆژ ئەوە حەجەکەی تەواوە.

عبداللّٰه ی کوڕی عومەر خوایان لێ ڕازی بێت دەفەرموێت: «هەرکەسێك فریای عەرەفات کەوت بە شەو ئەوا فریای حەج کەوتووە، وە ئەوەی فریا نەکەوت بەشەو فریای حەج نەکەوتووە و با ئیحرامەکەی بە عومرە تەواو بکات و ساڵی داهاتوو حەج بکات». أخرجه مالك في الموطأ (٨٨٦)، والدارقطني (٢/٢٤١).

گەر زانی دوای نیوەشەو دەگاتە (المزدلفة) پێویستە لە ڕێگادا نوێژی مەغریب و عیشا بکات لەبەر ئەوەی نوێژی عیشا کۆتا کاتی نیوە شەوە، نابێت تێپەڕ ببێت بۆ دەرەوەی کاتی خۆی.

عنْ جابِر رضي الله عنه قَال: قَالَ رَسول الله ﷺ: «وَقِفْتُ هُنَا والمُزْدَلِفَة كُلُهَا مَوْقِفْ...». مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر دەڵێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی لە (المزدلفة): لێرەدا وەستام (واتە مزگەوتی المشعر الحرام) وە هەموو سنوری (المزدلفة) شوێنی وەستانە.

- **پاش نوێژی مەغریب و عیشا سوننەتە بخەویت تا بەیانی، پێغەمبەری خوا ﷺ ڕاکشاوە تا بەیانی واتە هیچ جۆرە نوێژێکی سوننەتی نەکردووە بۆئەوەی بەباشی بتوانێت کارەکانی حەج ئەنجام بدات، لە ڕیوایەتی جابر رضي الله عنه «ثُمَّ اضْطَجَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ». مسلم (١٢١٨).**

- **سوننەتە نوێژی بەیانی لە (المزدلفة) لە سەرەتای کاتەکەیدا بکرێت دوانەخرێت، لە ڕیوایەتی جابر رضي الله عنه «وَصَلَّى الْفَجْرَ، حِينَ تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ، بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ». مسلم (١٢١٨).**

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی بەیانی کردووە لە سەرەتای کاتی نوێژی بەیانی بە بانگ دان و قامەت کردنێك.

وَعَنْ إِبْنُ مَسْعُودٍ ﵁ قال: «مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلاَةً بِغَيْرِ مِيقَاتِهَا، إِلَّا صَلاَتَيْنِ: جَمَعَ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالعِشَاءِ، وَصَلَّى الفَجْرَ قَبْلَ مِيقَاتِهَا». البخاري (١٦٨٢)، ومسلم (٣١٠٤).

واتە: عبدالله ی كوڕی مسعود دەڵێت: نەمبینیوە پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژێك لە كاتە ئاساییەكانی خۆی دا نەكات "واتە پاش چوونە ناو كاتەكەیەوە" بێجگە لە مەغریب و عیشا لە (المزدلفة) "واتە ئەوەندە دوای خست" وە نوێژی بەیانی لەسەرەتای كاتەكەیدا.

وە لە ڕیوایەتی بوخاری دا (١٦٨٣) خەڵك دەیووت بەیانی بووە وە هەندێك دەیووت بەیانی نەبووە، ئەوەندە زوو دەیان كرد.

• پاش نوێژی بەیانی (المزدلفة) پێغەمبەری خوا ﷺ چووەتە سەر تەپۆڵكەی (قزح) یاخود (المشعر الحرام) كە ئێستە مزگەوتەكەی لەسەر كراوەتەوە ڕووەو قیبلە وەستاوەو (الله أكبر والحمد لله ولا إله إلا الله) وە دووعاو نزایەكی زۆری كردووە تاوەكو دونیا كەمێك ڕوون بوەتەوە بە شێوەیەك كە خەڵكی ڕێگاو یەكتری ببینن.

پاشان بەڕێ کەوتوون بەرەو مینا پێش ئەوەی ڕۆژ هەڵبێت، بە پێچەوانەی پێش ئیسلام کە دەمانەوە تاوەکو ڕۆژ هەڵدەهات پاشان (المزدلفة) یان بەجێ دەهێشت.

گەر ڕێکەتن و لە ڕێگادا ڕۆژیان بەسەردا هەڵهات ئەوە ئاساییە وە هەروا دەبێت و دەگونجێت.

ڕیوایەتەکەی جابر ﷺ: ((فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ، فَدَعَاهُ وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّدَهُ، فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى أَسْفَرَ جِدًّا)). مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕووی دەکردە قیبلەو دووعاو (اللهُ أَكْبَر وَالحَمْدُ لله وَلا إِلَهَ إِلا الله) ی دەکرد بەردەوام وەستابوو تا بەتەواوی دوونیا ڕوون بووەوە پێش خۆر هەڵهاتن.

وە دەبێت هەر بەردەوام بێت لە (تلبية) کردن بەگوێرەی توانای بە شەوو ڕۆژ تا دەگاتە (جمرات).

- **پلەو پاداشتی مانەوەی (المزدلفة):**

عَنْ أَنَسِ بنُ مَالِكِ ﷺ قَال: قَالَ رَسُول الله ﷺ: ((إِنَ الله عَزَ وَجَلْ غَفَرَ لأَهْل عَرَفَات وَأَهْل المَشْعَر)). صحيح الترغيب (١١٥١).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمویێت: خوای پەروەردگار خۆش بووە لەوانەی لە عەرەفات و "المشعر الحرام" (المزدلفة)ن.

● مانەوەی شەوی (المزدلفة) تا دوای نوێژی بەیانی ڕای کۆی زانایان لەسەر ئەوەیە واجبە بە نەمانەوەی تێیدا بەبێ هۆکار بە (فدیة) پڕ دەبێتەوە، کە سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بوونە یاخود خواردنی شەش هەژار یاخود سەربڕینی مەڕێکە ﴿فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ﴾ [البقرة: ١٩٦]. وە ڕیوایەتی کعب بن عمرە: ((صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، أَوْ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ...أَو ذَبحَ شاةٍ...)).البخاري (١٨١٦)، ومسلم (١٢٠١).

● ڕێگە دراوە بە نەخۆش و پەککەوتەو نەتوانەکان لە منالّ و ئافرەتان کە لە نیوەشەو بەدواوە (المزدلفة) بەجێ بهێڵن و بەرەو مینا بکەونە ڕێ، بەلاّم کەسانی بێ عوزر کە دەتوانن بمێننەوە واجبە بمێننەوە لە (المزدلفة) تا دوای نوێژی بەیانی، لەبەر ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ مۆڵەتی بەس بە کەسانی خاوەن عوزری داوە بە ڕۆیشتن.

عَنْ إِبْنُ عُمَر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: ((أنَ رَسولَ الله صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمْ أَذَنَ لِضِعْفَة النَاس مِن الْمُزْدَلِفَة يليل)).أحمد (٣٣/٢).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی دا بە لاوازەکانی خەڵکی کە لە (المزدلفة) بە شەو دەرچن.

عَنْ إِبْنُ عَبَاس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَال: «أَنا مِمَنْ قَدمَ الْنَبِي صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمْ لَيْلَة الْمُزْدَلِفَة فِي ضعْفَة أَهْله». البخاري (١٦٧٨)، ومسلم (١٢٩٣).

واتە: عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: من یەکێك بووم لەوانەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ کەسە لاوازو نەتوانەکانی خۆی دا منی نارد بۆ (مینا)، وە لە ڕیوایەتێکی مسلم دا هاتووە ژمارە (٣١٣): «بعث بي رسول الله صلى الله عليه وسلم بسحرٍ من جمع في ثقل نيي الله صلى الله عليه وسلم...» واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لە پارشێودا منی لەگەڵ کەس و کاری دا ناردووە.

وە ئەسمای کچی أبوبکر ﷺ دەیفەرموو بە عبدالله ی کوڕی: «هَلْ غَابَ القَمَرُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَتْ: فَارْتَحِلُوا...و قالت: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذِنَ لِلظُّعُنِ». البخاري (١٦٧٩)، ومسلم (٣١١٠).

واتە: ئایا مانگ ون بوو؟ گەر وون بوایە دەمان ووت بەڵێ و دەیووت با بڕۆین و (المزدلفة) مان بەجێ دەهێشت و پاشان ووتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی بە کەسانی نەتوانا داوە.

کەواتە دەبێت نزیکی پارشێو باش وایە (المزدلفة) بەجێ بهێڵن، لەبەر ئەوە شەوی جەژن مانگ درەنگ ئاوا دەبێت.

● وە ئایا دەتوانن ئەوانەی بەشەو گونجا بچنە مزگەوتی (المشعر الحرام) ئەو سوننەتە بکەن کە ڕوو بکەنە قسبلەو زیکرو پاڕانەوە بکەن ماوەیەك.

عَنْ سَالِمٌ: «وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُقَدِّمُ ضَعَفَةَ أَهْلِهِ، فَيَقِفُونَ عِنْدَ المَشْعَرِ الحَرَامِ بِالْمُزْدَلِفَةِ بِلَيْلٍ فَيَذْكُرُونَ اللَّهَ مَا بَدَا لَهُمْ، ثُمَّ يَرْجِعُون». البخاري (١٦٧٦)، ومسلم (٣١١٧).

واتە: سالم دەڵێت: عبدالله ی کوڕی عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەڵێت: کەس و کاری لاوازو نەتوانەکانی دەنارد بەشەو لە (المشعر الحرام) بوەستن و زیکرو دوعا بکەن پاشان دەرچن لە (المزدلفة).

وە بەردەوام حاجییان دەبێت دەم بە (تلبية)بن.

٣. ڕۆژی قوربانی (١٠ ذو الحجة) یوم النحر:

سیٚ یەم ڕۆژی حەج یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە.

- **پلەو پایەی ئەم ڕۆژە:**

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ وَأَذَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوۡمَ ٱلۡحَجِّ ٱلۡأَكۡبَرِ﴾ [التوبة: **٣**]. **إبن کثیر دەفەرموێت: (یوم الحج الأكبر اليوم النحر)**.تفسير إبن كثير ج١ ص١١.

ڕۆژی حەجی گەورە (الحج الأكبر) یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە.

عَنْ اِبْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: أَنَ رَسُولَ الله ﷺ: «وَقَفَ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ الْجَمَرَاتِ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي حَجَّ، فَقَالَ: «أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟» قَالُوا: يَوْمُ النَّحْرِ، قَالَ: "هَذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ"». أبوداود (١٩٤٥).

واتە: عبدالله ی کوڕی عمر دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ لەنێوان (جەمرات) دا وەستاو فەرمووی ئەمە چ ڕۆژێکە؟ وتیان: یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە (یوم النحر)، فەرمووی: ئەمە ڕۆژی حەجی گەورەیە (الحج الأكبر).

وَعَنْ عَلي بْنُ أَبي طَالب رضي الله عنه قَال: «سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ يَوْمِ الحَجِّ الأَكْبَرِ، فَقَالَ: "يَوْمُ النَّحْرِ"».صحيح أبي داود (١٧٧٠٠)، صحيح الترمذي (٩٥٧).

واتە: عەلی کوڕی أبي طالب دەفەرموێت: پرسیارم کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژی حەجی گەورە (الحج الأكبر) کامەیە؟ فەرمووی: ڕۆژی یەکەمی جەژنی قوربانە.

وە هەروەها لە ڕیوایەتێکی ئەبو هورەیرەدا هەمان شێوە دەگێڕێتەوە لەلای ئیمام مسلم (١٣٤٧)، وأبوداود (١٩٤٦).

کەواتە ئەو تێگەیشتنە هەڵەیە کە دەڵێن (الحج الأكبر) ئەو حەجەیە کە عەرەفە بکەوێتە ڕۆژی هەینییەوە، لەبەر ئەوەی حەجەکەی پێغەمبەر ﷺ کەوتە هەینییەوە.

بەڵکو هەموو ساڵێك یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان پێی دەوترێت (الحج الأكبر) لەبەر ئەوە زۆری کارەکانی حەج دەکەوێتە ئەو ڕۆژەوە.

- حاجییان لەم ڕۆژەدا پێویستە ئەم کارانە بەم شێوازانەی خوارەوە ئەنجام بدەن:

١. (رمي جمرة العقبة) ڕەجم کردنی (جمرة) ی گەورە.

٢. سەربڕینی ئاژەڵ.

٣. سەر تاشین یاخود کورت کردنەوە.

٤. تەوافی (الإفاضة) ماڵی خواو سەعی سەفاو مەروە.

١. ڕەجم کردنی (جمرة العقبة) جەمرەی گەورە:

حاجی بە (تلبیة)وە بەرەو مینا دەکەوێتە ڕێ و لە سنوری (مینا) یاخود گەر گونجا نزیك (جمرات) حەوت بەرد کۆ بکاتەوە بۆ ڕەجم کردنی (جمرة العقبة).

عَنْ إِبْنُ عَبَاس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَال: «قَالَ لي رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاة العَقَبَة وَهُوَ واقِفُ عَلَى راحِلَتِهِ: هَات القَطْ لي، فَلَقَطْتُ لَهُ حَصِيات...». صحيح إبن ماجة (٢٤٥٥)، الصحيحة (١٢٨٣).

عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: بەیانی (یەکەم ڕۆژی قوربان) لەبەردەم (جمرات) دا پێغەمبەر ﷺ بەسەر حوشترەکەیەوە وەستابووفەرمووی: چەند بەردێکم بۆ کۆبکەرەوە بۆ ڕەجم کردنی (جمرة العقبة).

- یەکەم کاری حاجی لە مینا ڕەجم کردنی (جمرة العقبة)یە وە بەگەیشتنت بەردەم (جمرة العقبة) پێش ڕەجم کردن کۆتایی بە (تلبیة) دێت:

عَنْ الفضل ﵁: «أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّي حَتَّى بَلَغَ الْجَمْرَةَ» أو «حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ». مسلم (٢٦٨،٢٦٧).

واتە: فةضلی کوڕی عباس ئامۆزای پێغەمبەر ﷺ دەڵێت لەپشت پێغەمبەری خوا ﷺ بە سواری ڕۆشتین بەردەوام (تلبية) ی دەکرد تا گەیشتە (جمرة العقبة).

● سوننەتە گەر گونجا بەم شێوەیە ڕەجمی (جمرة العقبة) بکرێت: (مەکە) بخاتە دەستی چەپی و (مینا) دەستی ڕاستی.

عَنْ إِبْنُ مَسْعود ﵁: «...جَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ وَمِنًى عَنْ يَمِينِهِ، وَرَمَى بِسَبْعٍ وَقَالَ: "هَكَذَا رَمَى الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"». البخاري (١٧٤٨).

عبدالله ی کوڕی مسعود ﵁ دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ مەکەی خستوتە دەستی چەپی و مینا ی خستوتە دەستی ڕاستی و بە حەوت بەرد ڕەجمی (جمرة العقبة) ی کردووە، بەم شێوەیە ڕەجمی عەقبەی کردووە ئەوەی کە سورەتی بەقەرەی بۆ هاتوەتە خوارەوە (واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ).

وە پێویستە حەوت بەرد زیاترو کەمتر بەکار نەهێنرێت و لەگەڵ هەموو بەردێك دا (الله أکبر) بکات.

عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه: «...فَرَمَاهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا...». مسلم (١٢١٨).

و عَبْدالله بنُ مَسْعُود رضي الله عنه: «...يَرْمِي الجَمْرَة... بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ». البخاري (١٧٥٠)، ومسلم (١٢٩٦).

جابر و عبدالله ی کوڕی مسعود خوایان لێ ڕازی بێت دەڵێن پێغەمبەری خوا ﷺ بە حەوت بەرد (جمرة العقبة) ی ڕەجم کردووە لەگەڵ هەموو بەردێك دا (الله أکبر) ی کردووە.

- پێویستە بەردەکان بە هەندەی نۆکێك بن یاخود شتێك گەورەتر.

قَالَ رَسُولَ الله ﷺ: «وَإِذَا رَمَيْتُمُ الْجَمْرَةَ فَارْمُوا بِمِثْلِ حَصَى الْحَذْفِ». صحيح أبي داود (١٧٢٩)، و رواية إبن عباس «عليكم بحصى الحذف». مسلم (٣٠٧٨).

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: گەر (جمرة العقبة)تان ڕەجم کرد ڕەجمی بکەن بە هەندەی بەردی (الحذف) واتە (بەردێك کە دەخرێتە نێوان هەردوو پەنجەی شایەتمان و هەڵدەدرێت).

وە إبن تيمية وإبن عثيمين خوايان لێ ڕازی بێت دەڵێن: (فوق الحمص دون البندق) بەردەکە لە نێوان نۆك و بندوق دا بێت.

● بەردەکان واجبە بکەوێتە حەوزەکەو مەرج نییە بیدات لە پایەکە.

ئیمامی نەوەوی لە (شرح المسلم) دا ج[٩] ص[٥٠] دەفەرموێت: (وأجمعوا على أن الرمي يجزيه على أي حال رماه إذا وقع في المرمى)، وقال العثيمين في الشرح الممتع ج[٣] ص[٣٤٨]: (المقصود أن تقع في الحوض سواءً ضربت العمود أم لم تضربه).

واتە: ڕای کۆی زانایان لەسەر ئەوەیە ڕەجم کردنەکە دروستە بەهەر شێوەیەك بێت بە مەرجێك بکەوێتە حەوزەکەوە.

● وە نابێت حەوت بەردەکە بە یەك جار هەڵبدرێت بەڵکو بە حەوت جار بێت، وە ئەگەر هەڵی دا ئەوا هەرچەندێك بێت ئەوا بە یەك جار دادەنرێت وەکو ئیمامی نەوەوی لە (شرح المسلم) دا ج[٨] ص[٤١٨] دەفەرموێت ڕای کۆی زانایانی لەسەرە.

● وە دروستە بە بەردێك ڕەجم بکەی کە ڕەجمی پێ کرابێت، هیچ ڕێگرییەك نیە لەسەری نە لە قورئان دا و نە لە سوننەت دا، کە ئەمە ئەمڕۆ بەر دەستی کەس ناکەوێت لەبەر ئەوەی حەوزەکە قوڵە و هەموو

دەچێتە ناو حاویەکەی لە خوارەوە بەدەر لەو بەردانەی کە لە چواردەوری حەوزی جەمرەدا کەوتوون ئەوانە هەر ڕەجمیان پێ نەکراوە و بە زیادە هەڵگیراون و لەوێدا فڕێ دراوە ئەوانە هیچ کێشەیەك نییە لە بەکارهێنانی دا.

ئەمە ڕای کۆی زانایانە بڕوانە:

١. المحلى لإبن حزم ج٥ ص١١٩.
٢. الأضواء للشنفيطي ج٥ ص٢٠٣.
٣. الشرح الممتع للعثيمين ج٣ ص٣٤٩.
٤. حجة النبي للألباني ص٨٢.

- **پاداشتی ڕەجم (جمرات):**

عَنْ إِبْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عن النبي ﷺ قال: «وإذا رمى الجمار لا يدرى أحد ماله حتى يوفاه يوم القيامة». صحيح الترغيب (١١٥٥)، **وفي أخرى «وأما رميك الجمار فلك بكل حصاة رميتها تكفير كبيرة من الموبقات».** صحيح الترغيب ج٣ ص٣٧، **وإبن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَبِي ﷺ: «إِذا رَمَيْت الجِمار كَانَ لَكَ نوراً يَوْمَ القيامَة».** الصحيحة (٢٥١٥).

واتە: فەرموودەی یەکەم، گەر ڕەجمی جەمرەی کرد کەس نازانێت چ پاداشتێکی پێ دەبەخشرێت ڕۆژی دوایی، وە لە ڕیوایەتێکی تردا: بە

هەموو بەردێکی ڕەجم کردن تاوانێکی گەورە دەسڕێتەوە، وە لە ڕیوایەتەکەی تردا: ڕەجم کردنی جەمەرات دەبێتە نوور بۆ ڕۆژی دوایی.

● عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت «کاتێك إبراهیم علیه السلام شەیتان ڕێی پێ گرت لەلای (جمرة العقبة) دا حەوت بەردی تێگرت تا ڕۆچوو لە زەوی دا پاشان لە (جمرة)ی دووەم دا ڕێی پێ گرت و حەوت بەردی تێگرت تا ڕۆچوو بە زەوی دا پاشان لە (جمرة)ی سێ یەم دا ڕێی پێ گرت و حەوت بەردی تێگرت تا ڕۆچوو بە زەوی»دا، پاشان عبدالله ی کوڕی عباس فەرمووی «الشَیْطَان تَرْجمونَ وَمِلَةِ أَبِيكُمْ إِبْرَاهيم تَتبعون». صحيح الترغيب (١١٥٦).

واتە: شەیتان ڕەجم دەکەن و شوێنکەوتەی باوکتان (إبراهیم علیه السلام) دەکەون.

● خوای پەروەردگار ﷻ فەرمووی بە شەیتان ﴿فَإِنَّكَ رَجِيمٌ﴾ واتە تۆ ڕەجم کراویت، وە ڕەجم کردنی دەرکردن بووە لە بەهەشت و بەزەیی پەروەردگار.

● وە پێغەمبەران علیهم الصلاة السلام وەکو (إبراهیم، محمد...) ڕەجمیان کردووە.

● وە (ملائکة) فریشتەکان ڕەجمیان دەکەن بە ئەستێرەکان لە ئاسمان دا: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ﴾ [الملك: ٥]، وە موسوڵمانانیش لە حەج دا ڕەجمی دەکەن، کەواتە موسوڵمان کاری خواو پێغەمبەران و فریشتەکان ئەنجام دەدەن.

● **کاتی ڕەجم کردنی (جمرة العقبة):**

بۆ کەسانی بەتواناو بەهێز لەدوای هەڵهاتنی ڕۆژ تا شەو بەرەبەیانی ڕۆژی دووەمی جەژن.

عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَال: «رَمَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الجَمْرَة يَوْمَ النَحْرِ ضُحَى...». مسلم (١٢٩٩).

واتە: جابر دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەجمی (جمرة العقبة) ی کرد ڕۆژی جەژن کاتی چێشتەنگاو.

عَنْ إِبْنُ عَبَاس رضي الله عنهما : «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْأَلُ يَوْمَ النَّحْرِ بِمِنًى، فَيَقُولُ: «لاَ حَرَجَ» فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ،

قَالَ: «اذْبَحْ وَلاَ حَرَجَ» وَقَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أَمْسَيْتُ، فَقَالَ: "لاَ حَرَجَ")).البخاري (١٧٣٥)، ومسلم (١٣٠٦).

واتە: عبداللە ی کوڕی عباس دەفەرموێت: لـە مینا دا ڕۆژی جەژن پێغەمبەری خوا ﷺ هەر پرسیارێکی لێ دەکرا دەیفەرموو: دروستە ڕێگری نییە، پیاوێك پرسیاری لـێکرد: سەرم تاشی پێش قوربانی کردن، فەرمووی: سەری بڕە دروستە، وە وتی: ڕەجمی (جمرة العقبة) م کرد لـەدوای ئێوارە (شەو) فەرمووی: دروستە ڕێگری نییە.

کەسانی ڕێگە پێدراو لـە نەخۆشی و پەك کەوتەو بێ توانا سێ کاتیان بۆ هەیە:

١. کۆتایی شەوی جەژن پێش بانگی بەیانی.

عَنْ عَبْدالله مَوْلَى أَسْماءَ بِنْتُ أَبِي بَكْرَ رضي الله عنهما: «...فَصَلَّتْ سَاعَةً ثُمَّ قَالَتْ: «يَا بُنَيَّ، هَلْ غَابَ القَمَرُ؟»، قُلْتُ: لاَ، فَصَلَّتْ سَاعَةً ثُمَّ قَالَتْ: «يَا بُنَيَّ هَلْ غَابَ القَمَرُ؟»، قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَتْ: «فَارْتَحِلُوا»، فَارْتَحَلْنَا وَمَضَيْنَا، حَتَّى رَمَتِ الجَمْرَةَ، ثُمَّ رَجَعَتْ فَصَلَّتِ الصُّبْحَ فِي مَنْزِلِهَا، فَقُلْتُ لَهَا: يَا هَنْتَاهُ مَا أُرَانَا إِلَّا قَدْ غَلَّسْنَا، قَالَتْ: "يَا بُنَيَّ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذِنَ لِلظُّعُنِ")).البخاري (١٦٧٩)، ومسلم (١٢٩١).

واتە: عبداللە دەگێڕێتەوە لە ئەسمائی کچی ئەبوبکری صدیق ڕەزای خوایان لێبێت لە موزدەلیفە ماوەیەك نوێژی کردو پاش ئاوابوونی مانگ ووتی: بەرێکەون بۆ مینا، بەرێکەوتین تا ڕەجمی (جمرة العقبة) ی کردو پاشان گەڕایەوەو نوێژی بەیانی لە مینا کرد، پاشان ووتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی داوە بە ئافرەت و پەککەوتان.

بە ڕووکەش ئەم فەرموودەیە هەندێك لە زانایان ڕێگەیان داوە بە ڕەجم کردنی (عەقەبە) نیوەی کۆتایی بەشی شەوی جەژن.

٢. زۆری زانایان ڕێگەیان داوە بە ڕەجم کردنی (عەقەبە) دوای بانگی بەیانی نەك پێش بانگ بەڵکو پێش بانگ بۆئەوەی بگەنە (مینا) بەڵام دەبێت ڕەجم کردن بخەنە دوای بانگ.

عَنْ إِبْنُ عَبَاس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُول: «أَرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ضَعَفَةِ أَهْلِهِ، فَصَلَّيْنَا الصُّبْحَ بِمِنًى، وَرَمَيْنَا الْجَمْرَةَ». صحيح النسائي (٣٠٤٨).

واتە: عبداللە ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ کەسە نەتوان و لاوازەکانی دا ناردمی و نوێژی بەیانیمان لە (مینا) کردو ڕەجمی (جمرة العقبة)مان کرد.

عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: «وَدِدْتُ أَنِّي اسْتَأْذَنْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا اسْتَأْذَنَتْهُ سَوْدَةُ، فَصَلَّيْتُ الْفَجْرَ بِمِنًى قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ النَّاسُ، وَكَانَتْ سَوْدَةُ امْرَأَةً ثَقِيلَةً ثَبِطَةً، فَاسْتَأْذَنَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَذِنَ لَهَا، فَصَلَّتِ الْفَجْرَ بِمِنًى، وَرَمَتْ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ النَّاسُ». صحيح سنن النسائي (٣٠٤٩).

واتە: عائشە خوا لێی ڕازی بێت دەڵێت: حەزم دەکرد ئیزن لە پێغەمبەری خوا ﷺ وەرگرم وەکو (سەودە) ی خێزانی ئیزنی وەرگرت، نوێژی بەیانیم لە (مینا) بکردایە پێش ئەوەی خەڵکی بگەن.

سەودە ئیزنی وەرگرت لە پێغەمبەری خوا ﷺ ئیزنی داو نوێژی بەیانی لە (مینا) کردو ڕەجمی (جمرة العقبة)ی کرد پێش ئەوەی خەڵکی بگەنە (مینا).

٣. هەندێك لە زانایان دەڵێن ڕێگە دراوە نەخۆش و پەککەوتەکان لە نیوەشەو بەدواوە (مزدلفة) جێ بهێڵن و بەرەو (مینا) بکەونە ڕێ بۆ ئەوەی بەر قەرەباڵغی ڕێگا نەکەون بەڵام دەبێت ڕەجم کردنی (العقبة) بخەنە دوای ڕۆژ هەڵهاتن، وە ئەو ڕیوایەتانەی پێش و بێ ئاگاداری و ئیزنی پێغەمبەر ﷺ بووە.

لەبەر ئەوەی پێغەمبەر ﷺ خۆی لە چێشتەنگاودا ڕەجمی (العقبة) ی کردووە، وە فەرمووی: «خُذوا عَني مَناسِكَكُمْ». مسلم (١٢١٨).

واتە: مەناسیك و کارەکانی حەجم لێ وەرگرن بەو شێوەیە بیکەن کە من دەیکەم.

عَنْ إِبْن عَبَاس رضي الله عنهما قَال: «قَدَّمَنا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْمُزْدَلِفَةِ أُغَيْلِمَةَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، عَلَى حُمُرَاتٍ فَجَعَلَ يَلْطَخُ أَفْخَاذَنَا، وَيَقُولُ: «أُبَيْنِيَّ لَا تَرْمُوا الْجَمْرَةَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْس». صحيح سنن أبي داود (١٧١٠)، والترمذي (٧٠٩)، وإبن ماجة (٢٤٥١).

واتە: عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ پێشی خستین شەوی (المزدلفة) بەرەو (مینا) بڕۆین و فەرمووی (کوڕەکانم (جمرە العقبة) ڕەجم نەکەن تاوەکو ڕۆژ هەڵدێت.

عَنْ إِبْن عَبَاس رضي الله عنهما قَال: «قَدَّمَ أَهْلَهُ وَأَمَرَهُمْ أَنْ لاَ يَرْمُوا الْجَمْرَةَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ». صحيح سنن النسائي (٣٠٦٥).

واتە: عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ خێزان و کەسەکانی پێش خست بۆ (مینا) وە فەرمانی پێدان (جمرە العقبة) ڕەجم نەکەن تا خۆر هەڵدێت.

بەڵام زانایان دەڵێن ئەوانەی کە بەتوانان لەگەڵ نەخۆش و ئافرەت و پەککەوتەکان دان، هیچ ڕوخسەتێك نییە بۆیان کە ڕەجمی (جمره العقبة) بکەن پێش خۆر کەوتن، ئەو ڕوخسەتە بەس بۆ کەسانی خاوەن ڕوخسەتن.

بەگوێرەی ئەو ڕیوایەتانەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ بە عبداللە ی کوڕی عباسی فەرمووە کە لەگەڵ پەککەوتەکان دا ڕۆشتووە.

بەهێزترین ڕای زانایان ئەو ڕایەیە کە دەڵێن دەبێت دوای نوێژی بەیانی ڕەجمی (العقبة) بکەن کەسانی خاوەن ڕوخسەت.

- پاش ڕەجم کرجنی (العقبة) نەوەستێت بۆ دووعاکردن.

عن جابر رضي الله عنه رضي الله عنه: «رَمَى مِنْ بَطْنِ الْوَادِي، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ». مسلم (١٢١٨).

واتە: جابر دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەجمی (العقبة) کرد نەوەستا بەرەو شوێنی سەربڕینی ئاژەڵ کەوتە ڕێ.

* لەدوای ڕەجم کردنی (جمرة العقبة) هەموو شتێك بۆ حاجی حەڵاڵ دەبێت بێجگە لە ئافرەتان، بۆی هەیە ئیحرام لابدات و جل و بەرگی خۆی لەبەر بکات، وە هەندێك لە زانایان دەڵێن دەبێت سەرتاشینیشی

لەگەڵ بێت ئەوکاتە دەتوانێت ئیحرام لابدات بە بەڵگەی «إذا رميتم وذبحتم وحلقتم حل لكم كل شيء إلا النساء».ضعيف في الضعيفة (١٠١٣)، وحجة النبي ﷺ ص٨١.

بەڵکو بە ڕەجم کردنی (جمرة العقبة) حەڵاڵ بوونی یەکەم بەدەست دەهێنێت (التحلل الأول) بەم بەڵگانە:

١. عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: «طَيَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيَّ هَاتَيْنِ، حِينَ أَحْرَمَ، وَلِحِلِّهِ حِينَ أَحَلَّ قَبْلَ أَنْ يَطُوف».البخاري (١٧٥٤)، ومسلم (١١٨٩).

واتە: عائیشە دەفەرموێت: بۆنی خۆشم دەکرد بە پێغەمبەردا ﷺ پێش لەبەرکردنی ئیحرام و پاش لابردنی ئیحرام پێش ئەوەی تەوافی (الإفاضة) بکات، بەکارهێنانی بۆنی خۆش مانای لابردنی ئیحرامە.

٢. عن إبن عباس و عائشة رضي الله عنهما قال رسول الله ﷺ: «إذا رميتم الجمرة فقد حل لكم كل شيء إلا النساء».صحيح أبي داود (١٩٧٨)، وصحيح إبن ماجة (٢٤٦٦)، الصحيحة (٢٣٩).

واتە: ئەگەر (جمرة العقبة) تان ڕەجم کرد ئەوا هەموو شتێکتان لەسەر حەڵاڵ دەبێت بێجگە لە ئافرەتان (خێزانیان).

٢. سەربڕینی ئاژەڵ:

قال تعالى: ﴿هَدۡيَۢا بَٰلِغَ ٱلۡكَعۡبَةِ﴾ [المائدة: ٩٥]. واتە: هەدیەو بەخشینێکە بۆ هەژارانی ماڵی خوا بۆیە زانایان ناویان بردووە بە سەربڕینی سوپاس گوزاری بۆ خوا کە حەجەکەی ئەنجام داوە (دم الشكران) یاخود هەدیەو قوربانی یەکی واجبە بۆ میوانانی ماڵی خوا.

ئەمە (فدية) و پڕکردنەوەی ناتەواوی حەج نیە، لەبەر ئەوەی حاجی هیچ ناتەواوی یەکی ئەنجام نەداوە، کە حەجەکەی بە (التمتع) کردووە، کە عەمرەی لە حەج جیاکردوتەوە و ئیحرامی لابردووە، بەڵکو هەمان قوربانی و سەربڕینی ئاژەڵ واجبە بۆ حەجی (قيران) کە حاجی ئیحرامی لانەبردووە لەنێوان عومرەو حەجەکەی دا، ئەمیش لەسەری واجبە وەکو (التمتع).

وە ئەگەر (فدية) بێت ئەوا لەسەر ڕای زانایان نابێت لێی بخوات، لەگەڵ ئەوەش دا فەرمانی خواو کاری پێغەمبەرەکەی خواردن و بەخشینەوەیە ﴿فَكُلُواْ مِنۡهَا...﴾ [الحج: ٢٨و٣٦] . و رواية جابر «كلوا وتزودوا....». و «فأكلا من لحمها وشربا من مرقها». مسلم (١٢١٨).

پێویستە بەم شێوەیە سەربڕین ئەنجام بدات گەر خۆی سەری بڕی یاخود وەکیلەکەی.

١. بەدەستی خۆی سوننەتە گەر توانی سەری ببڕێت:

عَنْ جَابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَال: ((ثُمَ انْصَرَفَ اِلَى المِنْحَرْ فَنحَرَ ثَلاثاً وَستينَ بَدَنة بيَدهِ...)). أبوداود (١٧٦٤)، وإبن ماجة (٣٠٧٤).

واتە: پێغەمبەر ﷺ بەرەو شوێنی سەربڕینی ئاژەڵ کەوتە ڕێ و لەوێدا شەست و سێ حوشتری بەدەستی خۆی سەربڕی.

٢. ڕووی بکاتە قیبلەو لەسەر لای چەپ ڕای کشێنێت و بلێت: وەك پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:

((بِسْمِ اللهِ، اللهُ أَكْبَرْ، اللهُمَ إِنَ هَذا مِنْكَ وَلَكَ، اللهُمَ تَقَبَلْ مِني)). مسلم (١٩٦٧).

واتە: بەناوی تۆ خوای پەروەردگار ئەمە لە تۆوەیەو بۆ تۆیە پەروەردگارم لێم وەرگرە.

٣. لێخواردنی و بەخشینەوەی و لێهەڵگرتنی:

قال تعالى: ﴿فَكُلُوا۟ مِنۡهَا وَأَطۡعِمُوا۟ ٱلۡبَآئِسَ ٱلۡفَقِيرَ﴾ [الحج: ٢٨].،﴿فَإِذَا وَجَبَتۡ جُنُوبُهَا فَكُلُوا۟ مِنۡهَا وَأَطۡعِمُوا۟ ٱلۡقَانِعَ وَٱلۡمُعۡتَرَّ﴾ [الحج: ٣٦].

واتە: لێی بخۆن و بیبەخشن بە هەژاران و ئەوانەی داوای دەکەن وە کەسانی بێ پێویست.

عَنْ جَابر ﵁: «ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ، فَجُعِلَتْ فِي قِدْرٍ، فَطُبِخَتْ، فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرِبَا مِنْ مَرَقِهَا». مسلم (١٢١٨).

واتە: پاش سەربڕینی حوشترەکان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا بە (علی کوڕی ئەبو طالب) لەهەموو حوشترێك پارچەیەك بێنێت و لێی بنێت، پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ و علی کوڕی ئەبو طالب لە گۆشت و ئاوەکەیان خوارد.

عَنْ جَابِرٍ ﵁، قَالَ رَسولَ الله ﷺ: «كُلوا وَتَزَوَدوا، قَالَ: فَأَكَلْنَا وَ تَزَوَدْنَا حَتَى بَلَغْنَا بِها المَدينَة». مسلم (١٢١٨)، حجة النبي ﷺ ص٨٥.

واتە: جابر دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی دا بە خواردن و هەڵگرتنی بۆ ڕێگا، لێمان خواردو هەڵمان گرت تا پێی گەیشتینە مەدینە.

- شوێنی سەربڕینی ئەم هەدیەو قوربانییە دەبێت لە سنوری حەڕەم دەرنەچێت، واتە مەککە و مینا.

قال تعالى: ﴿ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ﴾ [الحج: ٣٣]، ﴿حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْهَدْىُ مَحِلَّهُۥ﴾ [البقرة: ١٩٦]، ﴿وَٱلْهَدْىَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُۥ﴾ [الفتح: ٢٥].

هەموو ئەم ئایەتە پیرۆزانە ئاماژە بە شوێنی سەربڕینی هەدیەکە دەکەن کە (مەککە و سنوری حەرەم)ە.

وَعَنْ جابِرٍ ﵁ قَالَ رَسُولَ الله ﷺ: «قَدْ نَحرْتُ هاهُنا وَمنَى كُلُها مِنْحَرْ». مسلم (١٢١٨).

واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی لەدوای قوربانییەکە لەشوێنێك لە مینا، لێرەدا قوربانیم کرد و هەموو سنوری مینا شوێنی قوربانییە.

وقال ﷺ: «وَكُلُّ فِجَاجِ مَكَّةَ طَرِيقٌ وَمَنْحَر». صحيح سنن أبي داود (١٧٠٧)، وصحيح سنن إبن ماجة (٢٤٧٣).

واتە: هەموو کەککەو شیوو دۆڵ و ڕێگەکانی شوێنی سەربڕینە.

• کاتی سەربڕین:

قال تعالى: ﴿وَيَذۡكُرُواْ ٱسۡمَ ٱللَّهِ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡلُومَٰتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ﴾ [الحج: ٢٨]،﴿وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٍ﴾ [البقرة: ٢٠٣].

واتە: یادو زیکری خوای پەروەردگار بکەن لە ڕۆژانی دیاری کراودا و ناوی پەروەردگار ببەن لەسەر ئەو ئاژەڵانەی دەیکەن بە قوربانی.

* (أيام معدودات) و (أيام معلومات) ڕۆژانی دیاری کراوو ناسراو: هەر چوار ڕۆژەکەی جەژنی قوربانە، قال رسول الله ﷺ: «...كُل أَيام التَشْريقْ ذبح». صحيح الجامع الصغير (٤٥٣٧).

واتە: هەموو ڕۆژانی جەژنی قوربان کاتی سەربڕینە.

وە بەڕێزترین کات ڕۆژی یەکەمی جەژنی قوربانە کە ناونراوە بە ڕۆژی قوربانی (يوم النحر)، وە لە قورئان دا داوای کردووە لەدوای نوێژی جەژن قوربانی بکەن ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنۡحَرۡ﴾ [الكوثر: ٢]، وَقالَ رَسولَ الله ﷺ: «أَفْضَلُ الأيَامِ عِنْدَ الله يَوْم النَحر...». صحيح إبن حبان

(٢٨١١).، وقال ﷺ في حجة الوداع: ((أَيُّهَا النَّاسُ – ثَلَاثَ مَرَّاتٍ – أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟ قَالُوا: يَوْمُ النَّحْرِ يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ...)).النسائي (٤١٠٠).، وَعَن عَلي رضي الله عنه سَأَلْتُ رَسول الله ﷺ عَنْ يوم الحَجِ الأكْبَر، فَقالَ: ((يَوْمُ النَحر)).الترمذي (٩٥٧)، صحيح أبي داود (١٧٧٠٠).

واتە: پرسیار کرا وە سێ جار فەرموویەتی (یوم الحج الأکبر) ڕۆژی حەجی گەورە (یوم النحر) یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە، کەواتە ئەوانەی قوربانییەکانیان یاخود (هدیة) کانیان دەبەنەوە ولاتی خۆیان و لە مەککە نایکەن، ئەوە یەکێك لە واجبەکانی حەجییان فەوتاندووە گەر ساڵێکی تریش بێت دەبێت لە مەککە لەو مەراسیمە دا یەکێك ڕابسپێرن بۆیان بکات.

٣. سەرتاشین یاخود کورت کردنەوە:

کاری سێهەمی ڕۆژی جەژنی قوربان سەرتاشین یاخود کورت کردنەوەیەتی.

قال تعالى: ﴿لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ﴾ [الفتح: ٢٧].

باشتر وایە پیاوان سەر بتاشن وەك لەوەی کورتی بکەوە.

«یا معمر ألدیك موسي؟ قال نعم یا رسول الله ﷺ، قال ﷺ: سمِ الله وأحلق رأسي». أحمد (٦/٤٠٠).

واتە: پێغەمبەر ﷺ بە سەرتاشەکەی فەرموو: ئەی عەمر موست لابە؟ وتی بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی (بسم الله) بکەو سەرم بتاشە.

وَقَالَ رَسولَ الله ﷺ: «"اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ" قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ" قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "وَالْمُقَصِّرِينَ"». البخاري (١٧٢٧)، ومسلم (١٣٠١).

واتە: سێ جار پێغەمبەری خوا ﷺ دووعای لێخۆش بوون و بەزەیی کرد بۆ ئەوانەی سەریان دەتاشن و یەك جار دووعای کرد بۆ ئەوانەی کورتی دەکەنەوە.

بەڵام بۆ ئافرەتان کورت کردنەوەیە، قَالَ رَسولَ الله ﷺ: «لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلْقٌ، إِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِير». صحيح سنن أبي داود (١٧٤٧).

واتە: ئافرەتان تاشینیان لەسەر نییە بەڵکو کورت کردنەوەیان لەسەرە.

پلەو پاداشتی سەرتاشین

وَقالَ رَسولَ الله ﷺ: «وَأَمَا حَلاقك رَأسَكَ فَلَكَ بِكُلِ شَعرة حَلَقْتَها حَسَنَة وَيَمْحَى عَنْكَ بِها خَطيئَة». صحيح الترغيب (١١٦٠).

واتە: سەرتاشینەکەت بە هەموو تاڵە موویەك چاکەیەکت بۆ دەنوسرێت و تاوانێکی پێ دەسڕدرێتەوە.

وفي رواية: «فإنه ليس من شعرك شعرة تقع في الأرض إلا كانت لك نورا يوم القيامة». صحيح الترغيب (١١٦٠).

واتە: هەموو تاڵە موویەکت کە دەکەوێتە سەر زەوی دەبێت بە نوور و ڕووناکی لە ڕۆژی دوایی دا.

وە بەهیچ شێوەیەك دروست نییە لە بری سەرتاشین سێ تاڵ موو لێبکەیتەوە و یاخود لە هەندێك سەرت بگریت، ئەمە سەرپێچی قورئانە کە بە (جمع) کۆ ناوی دەبات (رؤوسكم) سەرتان، وە سەرپێچی کاری پێغەمبەری خوایە ﷺ کە هەموو سەری تاشیوە.

عَنْ إِبْنُ عُمَرْ رضي الله عنهما: «حلق سول الله صلى الله عليه وسلم في حجته». البخاري (١٧٢٦).

وە ئەگەر کورتی کردەوە دەبێت لەهەموو سەر کورت بکاتەوە، وە ئەو ووتەیەی کە دەڵێت دروستە سێ تاڵ موو کەمتر نەبێت بۆ قژ بڕین هیچ بەڵگەیەکیان پێ نییە جگە لەوە نەبێت کە دەڵێت لە زمانەوانی دا (اللغة) عەرەبی کەمترین کۆ لە ژمارە سێ وە دەست پێ دەکات، کە ئەمەش خۆی نابێتە بەڵگە بەڵکو بەڵگە فەرموودەی خوای عز وجل و پێغەمبەرە ﷺ وە یاخود کردەوەیەتی، وە پێغەمبەریش ﷺ بەهیچ شێوەیەك فەرمانی بەوە نەداوە و خۆشی و هاوەڵانی ئەو کارەیان نەکردووە کە چەند تاڵە موویەك ببڕن.

ئافرەتانیش گەر پەلکەیان بوو لە هەموو پەلکەیەك بە هەندەی سەرە نینۆکێك ببڕن، یاخود قژیان دابنێن لە هەموو خوارووی قژیان بەو هەندەیە ببڕن.

٤. تەوافی (الإفاضة) ماڵی خواو سەعی سەفاو مەروە:

کاری چوارەمی یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان بۆ حاجییان (طواف الإفاضة و سەعی نێوان سەفاو مەروە) یە، واتە تەوافی گەڕانەوە، کە ئەم تەوافە ڕوکنە و باش وایە هەر ئەو ڕۆژە ئەنجانی بدەیت پێش مەغریب، وە پێغەمبەری خوا ﷺ لە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان دا ئەم تەوافەی

کردووە، گەر نەگونجا هەتا کۆتایی مانگی (ذو الحجة) دەبێت ئەنجامی بدات بەڵام تا نەکردنی حەڵاڵ بوونی دووەمی بەدەست نایەت (التحلل الثاني) کە حەڵاڵ بوونی ئافرەتە.

وقال تعالى: ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [الحج: ٢٩].

واتە: پاشان ئەو چڵك و پیسیەی سەفەر لەسەر خۆیان لابەن بە تاشینی سەرو لابردنی ئیحرام وە بە (قوربانی) سەربڕینەکانیان ئەنجام بدەن و تەوافیماڵەکەی خوا بکەن.

عن عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: «لَمْ يَرْمُلْ فِي السَّبْعِ الَّذِي أَفَاضَ فِيه». صحيح سنن أبي داود (١٧٦٢)، وإبن ماجة (٢٤٨٣).

واتە: عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەوت تەوافی (الإفاضة) دا ڕاکرد هەروەلەی ئەنجام نەداوە.

وە باسی (الإضطباع) شان ڕووت کردنی نەکردووە هەر هەرولەی باس کردووە لەبەر ئەوەی بە جلی ئاسایی خۆتەوە دەیکەیت و ئیحرام لادەبەیت.

عن إبن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: **«أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أفاض يوم النحر...»**. مسلم (٣١٥٢)، و أبوداود (١٩٩٨).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی (الإفاضة) ی لە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان دا ئەنجام دا.

پاش حەوت تەوافی کەعبە دوو ڕکات نوێژ لە پشت (مقام إبراهیم) وە دەکات و پاشان سەعی نێوان سەفاو مەروە حەوت جار دەکات.

*** سەعی یاخود تەوافی نێوان سەفاو مەروە بۆ کەسانی کە حەجیان بە (التمتع) کردبێت، واتە عومرەیان بە جیا کردبێت و پاشان حەجیان کردبێت، بەڵام ئەوانەی حەجیان بە (قران) یان (إفراد) کردووە، واتە عومرەو حەجیان پێکەوە کردبێت و لە نێوانیان دا ئیحرامیان لانەبردبێت، یاخود ئیحرامیان بە حەجی تەنیا بەستبێت بەبێ عومرەو بە ئیحرامەوە مابێتەوە تا دوای ڕەجم کردنی (جمرة العقبة).**

گەر ئەم دوو کەسە لە سەرەتای هاتنیان بۆ کەعبە دوای حەوت تەوافی کەعبە سەعی نێوان سەفاو مەروەیان حەوت جار ئەنجام دابێت، ئەوا لەدوای تەوافی (الإفاضة) پێویست ناکات سەعی نێوان سەفاو

مەروە بکەن لەبەر ئەوەی بە ئیحرامەوە ماونەتەوە، وە گەر نەیان کردبێت ئەوا دەبێت دوای تەوافی (الإفاضة) بیکەن.

عن عائشة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا : «طَوَافُكِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ يَكْفِيكِ لِحَجَّتِكِ وَعُمْرَتِكِ». مسلم (١٢١١)، وأبوداود (١٨٩٧).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ بە عائیشەی خێزانی فەرموو: تەوافی کەعبەو سەعی نێوان سەفاو مەروەت یەك جار بەسە بۆ حەج و عومرەکەت.

وعن جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «لَمْ يَطُفِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا أَصْحَابُهُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إِلَّا طَوَافًا وَاحِدًا» زَادَ فِي حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ: «طَوَافَهُ الْأَوَّل». مسلم (٣٠٧٤).

واتە: جابر دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا ﷺ و هاوەڵانی تەوافی نێوان سەفاو مەروەیان یەك جار ئەنجام دا ئەویش یەکەم جار کە هاتنە مەککە و دوای تەوافی کەعبە، واتە بۆ دووەم جار کە تەوافی (الإفاضة) یان ئەنجام دا سەعی سەفاو مەروەیان نەکرد لەبەر ئەوەی ئیحرامیان بە حەج و عومرەی پێکەوە بەستراو (القران) کرد.

* لەدوای ئەنجام دانی تەوافی (الإفاضة) خێزانی بۆ حەڵاڵ دەبێت و لە هەموو قەدەغە کراوەکانی ئیحرام دەردەچێت و پێی دەڵێن (التحلل الثاني) حەڵاڵ بوونی دووەم و کۆتایی.

* ئەگەر ئافرەتان کەوتنە سوڕی مانگانەوە پێش تەوافی (الإفاضة)، دەبێت هەتا ئەتوانن بمێننەوە تاوەکو ئەو حەوت تەوافە بە پاکی ئەنجام بدەن لەبەر ئەوەی ڕوکنێکی حەجە.

بەڵام ئەگەر بۆیان نەکرا بەهۆی کاتی دیاری کراوی گەڕانەوەی قافڵەکەو و هێشتا ئەو پاکی بەدەست نەهێناوە، وە ناشکرێت بە تەنیا بمێنێتەوە و دوا بکەوێت، ئەوا زانایان ڕێگەیان داوە تەوافی (الإفاضة) ئەنجام بدەن، وە لەم حاڵەتەدا (طواف الوداع)ی لەسەر نییە.

عن عائشة رضي الله عنها : «أَنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَيٍّ –زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– حَاضَتْ فِي أَيَّامِ مِنًى، فَقَالَ: «أَحَابِسَتُنَا هِيَ؟»، قَالُوا: إِنَّهَا قَدْ أَفَاضَتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَلاَ إِذًا». البخاري (١٧٣٣)، ومسلم (١٢١١).

واتە: صەفییەی خێزانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەج دا کەوتە سوڕی مانگانەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوە ڕێگری کرد لە

ڕۆشتنمان، وتیان تەوافی (الإفاضة) ی کردووە، فەرمووی: کەواتە ڕێگری نییە با بڕۆین.

عن إبن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أن النبي صلى الله عليه وسلم رخص للحائض أن تصدر قبل أن تطوف». صحيح سنن أبي داود (١٧٤٨).

واتە: عبدالله ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی دا بە ئافرەت کە لە سوڕی مانگانەدایە بڕۆن بەبێ تەوافی وەداع کردن.

* ئەم چوار کارەی مەراسیمی حەج لە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان دا گەر بەو شێوە زنجیرەییەی کە باسمان کرد ئەنجام بدرێت کارێکی تەواوو سوننەتە لەبەر ئەوەی لە قورئان دا بەو شێوە زنجیرەییە بەدوای یەك دا باس کراوە.

قال تعالى: ﴿وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ﴾ [البقرة: ١٩٦]، ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ [الحج: ٢٩].

وە هەروەرها پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕیوایەتەکەی جابری کوڕی عبدالله دا بەو شێوەیە باسی چۆنێتی حەجی پێغەمبەری خوای ﷺ

کردووە «...ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى الْجَمْرَةِ الْكُبْرَى،...فَرَمَاهَا...ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ، فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ بِيَدِهِ،...ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ...». مسلم (١٢١٨).

بەڵام ئەگەر پێش و پاشی بکەوێت، ئەوا ڕێگەی پێ دراوەو هیچ لەسەر خاوەنەکەی ناکەوێت.

عن عبدالله بن عمرو: «وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِمِنًى لِلنَّاسِ، يَسْأَلُونَهُ،...فَمَا سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلاَ أُخِّرَ إِلاَّ قَالَ: "افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ"». البخاري (٨٣)، ومسلم (٣١٤٣).

وعن إبن عباس رضي الله عنهما: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: فِي الذَّبْحِ، وَالْحَلْقِ، وَالرَّمْيِ، وَالتَّقْدِيمِ، وَالتَّأْخِيرِ، فَقَالَ: "لاَ حَرَجَ"». مسلم (٣١٥١).

واتە: هەرچی لەو ڕۆژەدا پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەکرا لە پێش و پاش خستنی کارەکانی حەج، دەیفەرموو ڕێگری نییە.

تەنانەت سەعی نێوان سەفاو مەروە پێش تەوافی کەعبە ڕێگەی پێ داوە، عن أسامة بن شريك: «...فَمَنْ قَالَ يَا رَسُوْل الله سَعَيْتُ قَبْلَ أَنْ أَطُوفُ...فَكانَ يَقوْلُ لاَ حَرَجْ لاَ حَرَجْ». أبوداود (٢٠١٥).

* پاشان حاجییان دەبێت بۆ شەوی دووەمی جەژن بگەڕێنەوە بۆ (مینا)، مانەوەی شەو واجبە لە مینا دا.

عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا : «أفاضة رسول الله صلى الله عليه وسلم...ثم رجع إلى منى فأقام بها أيام التشريق الثلاث...».صحيح أبي داود (١٩٧٣)، وأحمد (٦/٩٠).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ دوای تەوافی (الإفاضة) سێ ڕۆژەی جەژنی لە (مینا) مایەوە.

* هەموو ڕۆژێکی جەژن واجبە ڕەجمی هەرسێ جەمەرات بکات لەدوای بانگی نیوەڕۆ.

عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «رَمَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ضُحًى، وَأَمَّا بَعْدُ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ». مسلم (١٢٩٩).

واتە: جابر خوای لێ ڕازی بێت دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ (جمرة العقبة)ی لە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربان چێشتەنگاو ڕەجم کرد

بەڵام سێ ڕۆژەکەی تری جەژن هەرسێ جەمەڕاتی دوای بانگی نیوەڕۆ ڕجم کرد.

شێوازی ڕەجم کردنی هەرسێ جەمەڕات

عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «أَنَّهُ كَانَ يَرْمِي الجَمْرَةَ الدُّنْيَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ، يُكَبِّرُ عَلَى إِثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يُسْهِلَ، فَيَقُومَ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَرْمِي الوُسْطَى، ثُمَّ يَأْخُذُ ذَاتَ الشِّمَالِ فَيَسْتَهِلُ، وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ، فَيَقُومُ طَوِيلًا، وَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ، وَيَقُومُ طَوِيلًا، ثُمَّ يَرْمِي جَمْرَةَ ذَاتِ العَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي، وَلاَ يَقِفُ عِنْدَهَا، ثُمَّ يَنْصَرِفُ، فَيَقُولُ "هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ"». البخاري (١٧٥١).

واتە: سالمی کوڕی عبداللە ی کوڕی عومەر دەڵێت: جەمرەی (بچوك) یاخود یەکەمی خستە نێوان خۆی و قیبلەوە و ڕەجمی کرد بە حەوت بەردو لەگەڵ هەموو بەردێك دا (اللە أکبر)ی دەکرد، پاشان چووە پێشەوەو بەلای ڕاستی خۆی دا و جەمرەی بچوك کەوتە لای چەپی و لەنێوان هەردوو جەمرە دا ڕووەو (قیبلة) وەستاو دەستی

هەڵبڕی و دوعایەکی زۆری دوورو درێژی کرد.، پاشان ڕووەو (قیبلة) جەمرەی (ناوەڕاست، دووەم)ی ڕەجم کرد بە حەوت بەردو لەنێوان جەمرەی ناوەڕاست و کۆتایی دا بەشێوەیەك کە ناوەڕاستی خستە لای ڕاستی خۆیی و ڕووەو (قیبلة) وەستاو دەستی هەڵبڕی و دوعایەکی دوورو درێژی کردو پاشان جەمرەی گەورە (العقبة)ی ڕەجم کردو بە شێوەیەك کەعبەی خستە لای چەپی و مینا ی خستە لای ڕاستی، پاشان ڕۆی و دوای سێهەم نەوەستا و عبداللە ی کوڕی عومەر فەرمووی (بەم شێوەیە بینیم کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەی کرد.

عن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قال: ((كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا رمى جمر العقبة مضى ولم يقف)). صحيح إبن ماجة (٢٤٥٩).

واتە: عبداللە ی کوڕی عباس دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێك (جمرة العقبة)ی ڕەجم کرد ڕۆشت و نەوەستا (واتە بۆ دوعا کردن لە دوای دا).

* کاتی ڕەجم کردنی هەرسێ جەمرەکە لە ڕۆژانی سێهەمی کۆتایی جەژن دا لەدوای بانگی نیوەڕۆ بۆ ئێوارە ڕەجمی بکات، وە ئەگەر

نەیتوانی و خستییە شەو ئەوا دروستە: عن إبن عباس رضي الله عنهما: «الراعي يرمى بالليل ويرعى بالنهار». الصحيحة (٢٤٧٧).

پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی دا بە شوانی ئاژەڵانی قوربانی کە بەشەو ڕەجمی جەمەڕات بکەن.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «...وَقَالَ: رَمَيْتُ بَعْدَ مَا أَمْسَيْتُ، فَقَالَ: "لاَ حَرَجَ"». البخاري (١٧٣٥).

واتە: پرسیار کرا لە پێغەمبەری خوا ﷺ لەدوای ئێوارە ڕەجم کرد، فەرمووی: بیکە ڕێگری نییە.

*** هەرسێ ڕۆژەی جەژن دەبێت ڕەجم کردنی جەمەڕات لەدوای بانگی نیوەڕۆوەیە، دروست نییە ڕەجم کردنەکان پێش بخات لە بەیانی یەوە بۆ پێش بانگی نیوەڕۆ بەپێی ئەم بەڵگانە:**

١. پێغەمبەری خوا ﷺ وەستاوە تا بانگی نیوەڕۆی داوە (الزوال) پاشان ڕەجمی کردوون وە فەرموویەتی: «لتأخذوا عني مناسككم» ئێوە شێوازی کاری حەجم لێ وەرگرن.

٢. ئەگەر دروست بوایە پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی دەیکرد، وە هەموو کارێکی ئاسانی لە حەج دا ڕێ پێ داوە وەکو باسمان کرد، وە هیچ گێڕانەوەیەکمان نییە لەسەر ڕێ پێدانی.

عبدالله ی کوڕی عومەر دەڵێت: «كُنَّا نَتَحَيَّنُ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ رَمَيْنَا». البخاري (١٧٤٦).

واتە: ئێمە چاوەڕێی زەوال (بانگی نیوەڕۆ)مان دەکرد، کە دەبوو ڕەجمی جەمەرات مان دەکرد.

٣. پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ (الزوال) بووە، واتە ڕۆژ لە ناوەڕاستی ئاسمان لای داوە کەکاتی بانگی نیوەڕۆیە، نوێژی نیوەڕۆی نەکردووە ڕەجمی (جمرات)ی کردووە، تەنانەت پێش نوێژی خستووە، گەر دروست بوایە پێش بانگ خۆی دەیکرد یاخود ڕێگەی بە هاوەڵێکی دەدا بیکات.

٤. وە (بديل) لەبریتیش مان هەیە ئەویش دەتوانێت لەدوای بانگی شێوان تا بەیانی بەشەو ئەنجامی بدات گەر لەبەر قەرەباڵغی یە یا هەرشتێکی تر هەیە، هەروەك پیاوێك ووتی (رميت بعدما أمسيت)، قال ﷺ: «لاَ حَرَجْ». البخاري (١٧٣٥).

واتە: ڕەجم کرد پاش ئێوارە، فەرمووی: ڕێگری نییە، وە «الراعي يرمى بالليل ويرعى بالنهار». الصحيحة (٢٤٧٧).شوانەکە بە ڕۆژ شوانی بکات وە شەو ڕەجمی جەمەڕات بکات.

* وە گەر کەسێك بە هۆکاری نەخۆشی یەوە یاخود نەزانینەوە نەیتوانی ڕۆژێکیان ڕەجمەکان ئەنجام بدات، ئەوا لە ڕۆژی داهاتوو دا، ڕەجم کردنی هەردوو ڕۆژەکە ئەنجام دەدات بە مەرجێك ڕەجمەکان بە جیاجیا بێت، واتە ڕەجم کردنی ڕۆژێك تەواو بکات پاشان بگەڕێتەوە سەر لەنوێ ڕەجم کردنی ڕۆژێکی تر ئەنجام بدات.

وە دەبێت ڕەجم کردنی یەکەم بۆ ڕۆژی خۆی بێت پاشان ڕەجم کردنی دووەم بۆ ڕۆژی ڕابوردوو بێت.

عَن عَاصِمِ بْنِ عَدِيّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرِعَاءِ الإِبِلِ فِي البَيْتُوتَةِ: أَنْ يَرْمُوا يَوْمَ النَّحْرِ، ثُمَّ يَجْمَعُوا رَمْيَ يَوْمَيْنِ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ فَيَرْمُونَهُ فِي أَحَدِهِمَا». صحيح أبي داود (١٩٧٥)، والترمذي (٧٦٣).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێگەی داوە بە شوانەکان بە شەو لە مینا دا نەمێننەوە و ڕەجم کردنی دوای یەکەم ڕۆژی جەژن کۆ بکەنەوە لە یەك ڕۆژ دا هەردووکی ئەنجام بدەن.

ئەم شێوازە باشترە وەك لەوەی کەسێك (وەکیل) بگرێت بۆ ئەم کارەو خۆی ئەنجامی نەدات.

* حاجی دەتوانێت شەوانی مینا سەردانی کەعبە بکات و تەواف و عیبادەت بکات تا نیوە شەو پاشان بگەڕێتەوە بۆ مینا، گرنگ ئەوەیە بەشێکی شەو لە مینا بکاتەوە گەر سەرەتای شەو بێت یاخود بەشی کۆتایی گەر لە نیوەی شەو کەمتر نەبێت باشترە.

عن إبن عباس رضي الله عنهما: ((كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يزور البيت كل ليلة من ليالي منى)). الصحيحة (٨٠٤).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو شەوانی مینا سەردانی کەعبەی دەکرد.

وە ئاگای لە بناغەی عیبادەتەکەی مینای بێت کە مانەوەی شەوو ڕەجمی جەمەراتە وە ئەگەری هەموو ڕوداوێك بکات لە چوونی بۆ کەعبە و گەڕانەوە کە زیان بگەیەنێت بە واجبەکانی لە پێناوی سوننەت دا، وەك عائیشەی خێزانی دەڵێت: ((...ثم رجع إلى منى فأقام بها أيام التشريق الثلاث...)). صحيح أبي داود (١٩٧٣)، وأحمد (٦/٩٠).

واتە: پاشان گەڕایەوە مینا و سێ ڕۆژەی بە مانەوە بەسەر کرد.

* باشترین شێوازی مانەوەی حاجییان لە مینا دا گەر گونجا نوێژەکانیان لە مزگەوتی (خیف) بکەن، کە شوێنی نوێژی پێغەمبەرانە علیهم الصلاة والسلام، قال رسول الله ﷺ: «صلى في مسجد الخيف سبعون نبيا». صحيح الترغيب (١١٢٧)، مناسك الحج للألباني ص٣٩.

واتە: حەفتا پێغەمبەر علیهم الصلاة والسلام لە مزگەوتی (خیف) نوێژیان کردووە.

* واجبە حاجییان دوو ڕۆژی جەژنی قوربان بێجگە لە ڕۆژی یەکەمی، واتە ڕۆژی دووەم و سێهەم لە مینا دا بمێنێتەوەو ڕەجمی جەمەرات بکات.

کەواتە ڕۆژی سێهەمی جەژن پێی دەوترێت (النفر الأول) دەرچوونی یەکەم، واتە حاجی دەتوانێت لەدوای ڕەجمی جەمەراتی ئەو ڕۆژە پێش خۆر ئاوا بوون سنوری مینا بەجێ بهێڵێت و کۆتایی بە حەجەکەی بهێنێت، وە دەتوانێت ڕۆژی چوارەم بمێنێتەوە.

قال تعالى: ﴿فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِۚ لِمَنِ ٱتَّقَىٰ﴾ [البقرة: ٢٠٣].

باشتر وایە حاجییان بمێننەوە بۆ چوارەم ڕۆژی جەژن تا ڕەجمی جەمەرات بکەن:

١. خوای پەروەردگار چوارەم ڕۆژی پەیوەست و باس کردووە بە زیاتر تەقواو خواپەرستی یەوە.

٢. پێغەمبەر ﷺ کام کار خواپەرستی تەواو بوبێت ئەو کارەی هەڵبژاردووە بۆیە لە چوارەم ڕۆژ دا ماوەتەوە: «...فأقام بها أيام التشريق الثلاث...». صحيح أبي داود (١٩٧٣)، وأحمد (٦/٩٠).

٣. کەسی سێهەم ڕۆژ زووتر کۆتایی بە مەراسیمی حەج دێنێت بەڵام کەسی چوارەم ڕۆژ زیاتر لەناو عیبادەتی حەج دا دەمێنێتەوە بە شەوو ڕۆژێك.

٤. مانەوە گونجاوتر لەگەڵ داواکاری پەروەردگار کە هەر چوار ڕۆژەکەی جەژن لە یاد و عیبادەتی خوا دا بن وە باشترینی بۆ ئەو ڕۆژانە(ڕەجم کردنی جەمەرات و الله أكبر)کردن لەگەڵی دا: ﴿وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖ﴾ [البقرة: ٢٠٣].

کۆتا کاری حاجی

(طواف الوداع)

تەوافیماڵئاوایی و بەجێ هێشتن واجبە لەسەر حاجییان لە حج دا لەسەر ڕای کۆی زانایان بۆ کەسێك بیەوێت لە مەککە دەرچێت و بگەڕێتەوە بێجگە لە ئافرەتان کە لە سوڕی مانگانەدا بن.

١. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: ((أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الحَائِضِ)). البخاري (١٥٥).

واتە: فەرمان درا بە خەڵکی کە کۆتا کاریان تەوافی ماڵی خوا بێت بیجگە لە ئافرەتان کە لە سوڕی مانگانە دان.

٢. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: ((كَانَ النَّاسُ يَنْصَرِفُونَ فِي كُلِّ وَجْهٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ")). مسلم (١٣٢٧).

واتە: خەڵکی هەریەکەی بە شوێنێك دا دەڕۆیشتن، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هیچ کەسێك نەڕوات تا کۆتا کاری تەوافی ماڵی خوا نەبێت.

٣. عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَعُرْوَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: «حَاضَتْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيّ بَعْدَ مَا أَفَاضَتْ،... َقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَحَابِسَتُنَا هِيَ؟» قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّهَا قَدْ كَانَتْ أَفَاضَتْ...فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَلْتَنْفِرْ"». البخاري (٣٢٨)، ومسلم (١٢١١).

واتە: کاتێك صەفییەی خێزانی پێغەمبەر ﷺ کەوتە سوڕی مانگانەوە فەرمووی: ئەوە بوو بەهۆی ڕێگریمان...وتیان تەوافی (الإفاضة)ی کردووە، فەرمووی: کەواتە با ڕێکەوین بۆ گەڕانەوە.

* گەر دوای تەوافی کۆتایی حاجی لە بازار دا شتومەکی کڕی یاخود مایەوە ماوەیەك هەرچەندە بێت بۆ چاوەڕێ کردنی قافڵەو هاوەڵانی مایەوە بە مەرجێك نییەتی مانەوەیان نەبێت، ئەوا دروستەو هیچ پێویست ناکات تەواف بکرێتەوە.

الدعاء من القرآن

١. ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي ٱلْأَخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾ [البقرة: ٢٠٠].

٢. ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ﴾ [آل عمران: ٨].

٣. ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ١٢٨،١٢٧].

٤. ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ﴾ [آل عمران: ٣٨].

٥. ﴿رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِيٓ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَـٰفِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٤٧].

٦. ﴿رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ﴾ [الأعراف: ٢٣].

٧. ﴿رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ [الأعراف: ١٢٦].

٨. ﴿ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴾ [إبراهيم: ٤١].

٩. ﴿رَّبِّ أَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَٱجْعَل لِّى مِن لَّدُنكَ سُلْطَٰنًا نَّصِيرًا ﴾ [الإسراء: ٨٠].

١٠. ﴿رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ﴾ [المؤمنون: ٩٨،٩٧].

١١. ﴿رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ﴾ [المؤمنون: ١٠٩].

١٢. ﴿رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَٱجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ [الفرقان: ٧٤].

١٣. ﴿رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ۝٨٣ وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ۝٨٤ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ﴾ [الشعراء: ٨٣،٨٤،٨٥].

١٤. ﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾ [النمل: ١٩].

١٥. ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ [الحشر: ١٠].

١٦. ﴿رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [التحريم: ٨].

١٧. ﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٤٧].

١٨. ﴿رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ وَأَصۡلِحۡ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓۖ إِنِّي تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَإِنِّي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾ [الأحقاف: ١٥].

١٩. ﴿رَبِّ ٱجۡعَلۡنِي مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِيۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلۡ دُعَآءِ ۝٤٠ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلۡحِسَابُ﴾ [إبراهيم: ٤٠،٤١].

٢٠. ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ [الأنبياء: ٨٧].

الدعاء من السنة

١. «اللهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَر». مسلم (٢٧٢٠).

٢. «اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى، وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى». مسلم (٢٧٢١).

٣. «اللَّهَم إني أَسْأَلُكَ العَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَة». الترمذي (٣٥١٤).

٤. «اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ، وَعَلَيْكَ البَلَاغُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّه». الترمذي (٣٥٢١)، وإبن ماجة (٣١٠٢).

٥. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِنْ شَرِّ بَصَرِي، وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي، وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي، وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّي». أبوداود (١٥٥١)، والنسائي (٥٤٨٤).

٦. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الأَخْلَاقِ، وَالأَعْمَالِ وَالأَهْوَاء». الترمذي (٣٥٩١)، صحيح الجامع (١٢٩٨).

٧. «اللَّهُمَّ إِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي». الترمذي (٣٥١٣).

٨. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلَهُ وَآجِلَهُ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلَهُ وَآجِلَهُ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمُ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ، وَأَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ وَعَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا». صحيح إبن حبان (٨٦٩)، صحيح الجامع (١٢٧٦).

٩. «اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا». الترمذي (٣٥٠٢).

١٠. «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي هَزْلِي وَجِدِّي وَخَطَايَايَ وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي». البخاري (٦٣٩٩).

١١. «اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ». البخاري (٨٣٤)، ومسلم (٢٧٠٥).

١٢. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الهَدْمِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ التَّرَدِّي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ، وَالْحَرَقِ، وَالْهَرَمِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَتَخَبَّطَنِي الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ مُدْبِرًا، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ لَدِيغًا». أبوداود (١٥٥٢)، والنسائي (٥٥٣١).

١٣. «اللهم إني أعوذ بك من العجز و الكسل و الجبن و البخل و الهرم والقسوة والغفلة والعيلة و الذلة والمسكنة وأعوذ بك من الفقر و الكفر والفسوق والشقاق والنفاق والسمعة والرياء وأعوذ بك من الصمم والبكم و الجنون و الجذام و البرص وسيء الأسقام». صحيح الجامع (١٢٨٥).

١٤. «اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا، وَرِزْقًا طَيِّبًا». النسائي في سنن الكبرى (٩٨٥٠).

١٥. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ». الترمذي (٣٤٨٢)، وصحيح أبي داود (١٣٨٤).

١٦. ((اللهم إنا نعوذ بك من أن نشرك بك شيئا نعلمه ونستغفرك لما لا نعلمه)). صحيح الترغيب (٣٦).

١٧. ((اللُّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، اللُّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ، وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ، وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللُّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ)). النسائي (١٣٠٥).

١٨. ((اللهُمَّ قِنِي شَرَّ نَفْسِي، وَاعْزِمْ لِي عَلَى رُشْدِ أَمْرِي)). النسائي في سنن الكبرى (١٠٧٦٥).

١٩. ((اللهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ

شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ». مسلم (٢٧١٣).

٢٠. «اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا». مسلم (٢٧٢٢).

٢١. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الهَمِّ وَالحَزَنِ، وَالعَجْزِ وَالكَسَلِ، وَالبُخْلِ وَالجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ». البخاري (٢٨٩٣).

٢٢. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ البَلاَءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ القَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ». البخاري (٦٦١٦).

٢٣. «اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا». البخاري (٦٣١٦)، ومسلم (٧٦٣).

٢٤. «اللهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، اللهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطَئِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي، اللهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ،

وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير)). البخاري (٦٣٩٨)، ومسلم (٢٧١٩).

٢٥. «اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ، فِي دِينِي، وَدُنْيَايَ، وَأَهْلِي، وَمَالِي، اللهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنَ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي». أبوداود (٥٠٧٤)، والنسائي في سنن الكبرى (١٠٣٢٥).

٢٦. «اللهم إني أعوذ برضاك من سخطك و بمعافاتك من عقوبتك وأعوذ بك منك لا أحصي ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك». صحيح الجامع (١٢٨٠).

٢٧. «اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، مُذْهِبَ البَاسِ، اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي، لاَ شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا». البخاري (٥٧٤٢).

٢٨. «اللَّهُمَّ حَسَّنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي». صحيح إبن حبان (٩٥٩).

٢٩. «اللهم إني أسألك الهدى و التقى والعفاف والغنى». صحيح الجامع (١٢٧٥).

٣٠. «اللهم أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك». صحيح الجامع (٣٠٦٣).

٣١. «اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَمِنْ تَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَمِنْ فَجْأَةِ نِقْمَتِكَ، وَمِنْ جَمِيعِ سَخَطِكَ». مسلم (٢٧٣٩).

٣٢. «اللهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ». صحيح إبن حبان (٩٤٣).

٣٣. «اللهم اكفني بحلالك عن حرامك، وأغنني بفضلك عمن سواك». الصحيحة (٢٦٦).

٣٤. «اللهم إني أسألك المعافاة في الدنيا والآخرة». صحيح الجامع (٥٧٠٣).

٣٥. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ». صحيح إبن حبان (٨٦٨).

٣٦. «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ». البخاري (٣٣٦٩).

داواکارین خوای پەروەردگار سەفەری عیبادەتتان پڕ لە پاداشت و ڕەزامەندی خۆی بکات و بە سەلامەتی ڕۆیشتن و گەڕانەوەتان بێت

ناوەڕۆك